

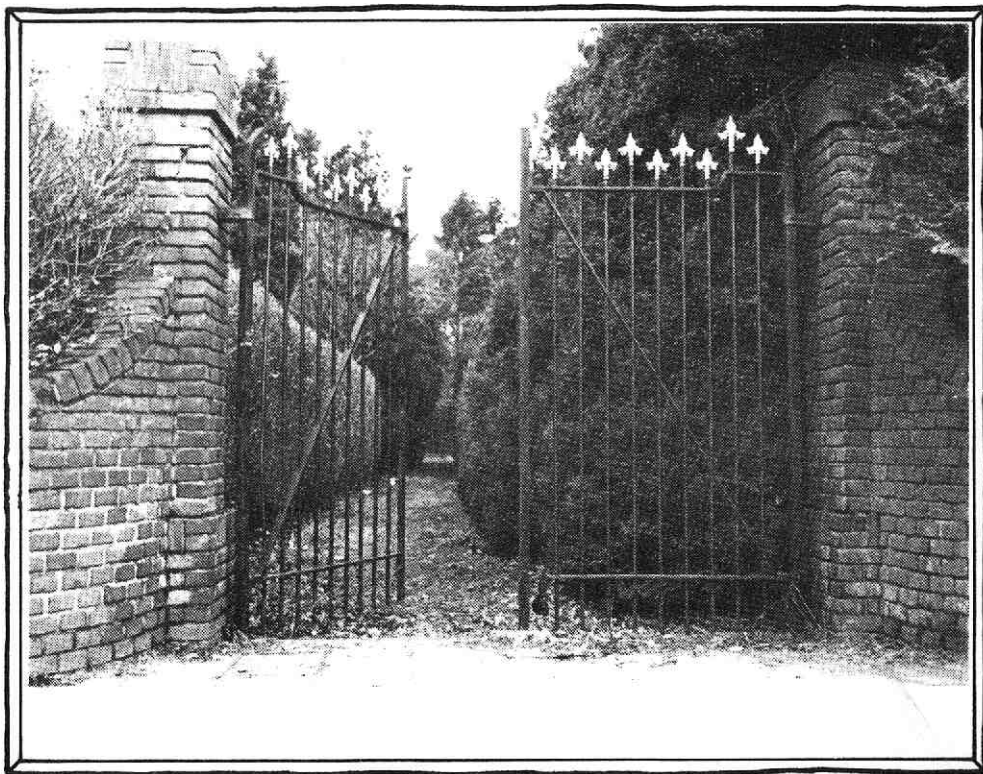

Bulletin van de Van de Poll-Stichting voor Zeister geschiedenis 1985

<https://hdl.handle.net/1874/9652>

Zeist

Bulletin Ten bevordering van de kennis van de geschiedenis van Zeist, uitgegeven door de Van de Poll-Stichting

in dit nummer o.a.

de Begraafplaatsen in Austerlitz en Den Dolder
de Slotlaanschool verhuist

maart 1985, jaargang 15, nr 1

B u l l e t i n van de Van de Poll-Stichting
voor de zeister geschiedenis

Verschijnt 4 maal per jaar
15e jaargang, maart 1985, nummer 1

=====

Redactie: dr J. Meerdink, drs Th.G.P.M. Ruijs,
K. Schar ten (eindredacteur),
drs H.M.J. Tromp en L. Visser

Dagelijks bestuur der Stichting:

Drs H.J. Eijsink,
voorzitter, Oranje Nassaulaan 3

Mr dr A.A.H. Stolk,
vice-voorzitter, Krullelaan 28

I.D. Heyning,
secretaris, Van Renesselaan 7

Dr J. Meerdink,
tweede secretaris, Laan van Beek en Royen 2

L. Visser,
penningmeester, Lommerlust 17;
postgiro: 3.840.383 t.n.v. de
Van de Poll-Stichting;
bank: Algemene Bank Nederland
te Zeist (postgiro 30.549),
t.g.v. rekening 55.86.18.049
van de Van de Poll-Stichting

Drs Th.G.P.M. Ruijs,
tweede penningmeester, Jufferstraat 36

=====

Archief: het Slot, Zinzendorflaan 1
Het archief der Stichting is geopend op:
dinsdag van 10.30 - 12.30 uur

In het verslagjaar vergaderde de Raad van Beheer op 26 maart en 26 november, terwijl het dagelijks bestuur driemaal en wel op 28 mei, 13 september en 26 november bijeenkwam.

De heer dr K.W. Galis heeft bedankt als lid van de Raad van Beheer. De heer mr dr V.A.M. van der Burg heeft zijn functie van eerste secretaris wegens drukke bezigheden beëindigd; wij prijzen ons gelukkig dat hij wel lid van onze Raad van Beheer blijft. Wij zijn dankbaar voor hun inzet voor onze Stichting.

In de secretarischvacature werd voorzien door de benoeming van de heer I.D. Heyning.

Ons bulletin "Seijst" kwam ook in 1984 vier maal uit, zij het dat het decembernummer u tot onze spijt enigszins vertraagd bereikte. Wij zijn de redactieleden erkentelijk dat zij "Seijst" weder met zulke boeiende kopij hebben weten te (doen) vullen.

Evenals vele voorgaande jaren hebben de vrijwilligers het archiefwerk met enthousiasme en toewijding verricht. Het gezelschap van de dames Mollen en Bertoen en de heren van Wijk en Roeder is nog uitgebreid met mevrouw drs Saskia Bottinga. Het bestuur is hen grote dank verschuldigd. Voor hun werkzaamheden verwijzen wij u naar het separate verslag van mevrouw J.C. Mollen-Hengeveld. (De heer Roeder heeft inmiddels door tijdgebrek onze gelederen verlaten, in verband met een door hem geaccepteerde nieuwe full-time betrekking).

Op 12 maart hield mevrouw drs G.M.W. Ruitenbergh voor ons een interessante lezing in het Slot over "familiearchieven".

De excursies waren ook in 1984 zeer geslaagd. Op 26 mei bezochten we 's middags de kerkzaal van de Evangelische Broedergemeente alsmede de Oude Kerk, terwijl wij op 7 september in twee volle bussen een dagtocht maakten naar het Loo.

Op 15 september hielden wij een "open dag" met als thema de geschiedenis van het zeister bedrijfsleven. Vele honderden enthousiaste bezoekers toonden hun interesse voor het tentoongestelde, alsook voor de

boeiende en nostalgische film, vertoond door de heer H. Wels.

Ook de organisatoren van bovengenoemde evenementen zijn wij bijzonder erkentelijk. Wij hopen ook in 1985 op hen te mogen rekenen.

De publicatie "Zeist 1811-1815" (inlijving en bevrijding) van dr J. Meerdink, werd in 1984 voltooid en zal begin 1985 in druk verschijnen. Wat betreft de in 1984 verschenen catalogus van de bibliotheek, verwijzen wij u naar eerdergenoemd verslag van mevrouw Mollen.

De bronnenpublicatie over de periode 1631-1651 is vrijwel persklaar. De heer H. Wels heeft het personenregister en het register van zaken en geografische namen van deel III, aflevering I (1601-1630) samengesteld, waarvoor onze hartelijke dank.

Op 28 mei vergaderde voor het eerst het bestuur van de nieuw opgerichte "de Monté verLoren Stichting" onder voorzitterschap van de heer L. Visser. De overige bestuursleden zijn: de heren H.E. van Tellingen, Th.G.P.M. Ruijs, G.B. van Delft, mr M.A. van Rhijn en W.A. Storm de Grave.

"Deze stichting heeft onder meer tot taak een bijdrage te leveren aan het verkrijgen en verzorgen van passende huisvesting en berging van het archief van de Van de Poll-Stichting, een en ander onder uiteindelijke verantwoordelijkheid van de Raad van Beheer van de Van de Poll-Stichting".

Het streven is om te zijner tijd tot een grotere permanente expositieruimte te komen. Uiteraard houden wij u van het verloop van een en ander op de hoogte.

Tot slot spreken wij de hoop uit dat met uw aller medewerking het aantal contribuanten zal blijven groeien (de 500-grens is bijna bereikt) en dat wij van de gemeente Zeist ook in de toekomst de voor ons onontbeerlijke financiële steun zullen mogen blijven ontvangen.

I.D. Heyning

le secretaris

Verslag van het archiefwerk over 1984

Ook dit jaar is het archiefwerk voor de Van de Poll-Stichting voortgezet.

Bibliotheek. Deze zomer is een nieuwe catalogus verschenen; hierin zijn ongeveer 1.000 werken opgenomen.

Twee kaartsystemen, één op naam van de schrijver en één op het nummer, dat het boek heeft gekregen voor de plaatsing in de kasten. Wij vertrouwen, dat de nieuwe opzet goed zal voldoen.

Persberichten. Deze worden bijgehouden aan de hand van het Utrechts Nieuwsblad, de Nieuwsbode, het Midweek-Journaal, het N.R.C.-Handelsblad, enz. Zij zijn opgeborgen in mappen volgens een bepaalde indeling.

Dit jaar zijn wij doorgegaan met de belangrijkste berichten uit de mappen te lichten, op te plakken en te coderen volgens de bibliografie van Zeist. Dit is onder andere gebeurd met de personalia (17.1 en 17.2), de bedrijven (12.2), de Broedergemeente (14.4).

Een woord met dank aan de heer Scharthen, die ons iedere maand de berichten uit het Utrechts Nieuwsblad verschaft.

Het aanvullen van de catalogus en de bibliografie hebben onze voortdurende aandacht. Voor aanvullingen en eventuele veranderingen houden wij ons aanbevolen.

Prenten. Vanaf 1 augustus worden de prenten geordend. De gegevens worden op kaartjes gezet op dezelfde wijze als de prenten in het Rijksprenten-kabinet. Codering heeft plaats volgens de bibliografie.

Iconografische Atlas. De werkzaamheden aan deze verzameling, onderdeel van de Atlas van Zeist worden voortgezet. Helaas hebben wij dit jaar weinig portretten ontvangen.

Kaarten verzameling. In het overzicht van de historisch-geografische kaarten van januari 1978 waren 145 kaartnummers vermeld. De laatste jaren zijn daar 170 nummers aan toegevoegd en op fiches uitgebreid beschreven. In 1984 werd begonnen met het opstellen van een nieuw overzicht (in concept vrijwel gereed).

Omdat het opbergen van kaarten van verschillende afmetingen bij het uitnemen vaak tot beschadiging leidde, is het nu ingeschreven kaartenbezit verdeeld in een 6-tal formaten, waarnaar de kaarten binnen eenzelfde formaat in groepen van ca tien exemplaren in een omslag zijn verzameld.

In het nieuwe overzicht wordt elke kaart iets uitvoeriger beschreven dan voorheen. De formaatcode wordt vermeld, waardoor de kaart sneller kan worden opgezocht.

Inlichtingen. Het geven van mondelinge en telefonische inlichtingen neemt toe op dinsdagmorgen. Dit jaar ongeveer 100. De schriftelijke inlichtingen ± 30.

Onze medewerking werd onder andere verleend aan de heren Blijdenstein en Coppens in verband met de uitgave "Zeist, Groei en Bouw", aan de Stichting Academische Reizen, de Open Dag met het thema bedrijvigheid in Zeist, enz.

Veel dank aan de medewerkers, de dames Bertoen en Bottinga en de heren Roeder en Van Wijk en onze penningmeester, de heer Visser. Zonder hun inzet zouden wij de bovengenoemde resultaten niet bereikt hebben.

J.C. Mollen-Hengeveld

De begraafplaatsen in de buurtschappen
Austerlitz en Den Dolder

Inleiding

In het Bulletin (13) 1983, blz. 67 e.v. schreef ik over "Begraafplaatsen te Zeist". Dit artikel had niet de bedoeling een volledig overzicht van alle zeister begraafplaatsen te geven. De begraafplaatsen van Austerlitz en Den Dolder bleven onbesproken. Een korte beschrijving daarvan volgt.

Austerlitz

De buurtschap Austerlitz heeft een bijzondere begraafplaats, die het eigendom is van de n.h. gemeente aldaar. De begraafplaats ligt aan de Oude Postweg en is ontstaan uit de particuliere begraafplaats van de familie F.A. Hubert l).

Aan dit feit herinnert de oude grafsteen die aan de voorzijde van de begraafplaats naast het lijkenhuisje ligt. De steen behoeft nodig onderhoud. Onder het mos verscholen staan op de grafsteen de volgende letters gebeiteld:

In naam der Heilige Drieëenheid
Begraafplaats
der Familie F.A. Hubert
Hier rust:

Vrouwe Sara Charlotte Hubert-La Farque
geboren den 12 November 1771,
overleden den 1 november 1827

Zij was de echtgenote van F.A. Hubert, landeigenaar te Austerlitz en oud-officier in het leger van Keizer Napoleon, die na de franse tijd in deze buurtschap was blijven wonen. Zijn woonhuis droeg de toepasselijke naam: "De Heidelanden".

De particuliere begraafplaats Hubert kwam op 29 november 1836 in handen van J.B. Stoop, koopman te Amsterdam. Zijn erfgenaam, de president-kerkvoogd van de N.H.-Kerk te Austerlitz, J.B. de Beaufort, verkreeg op

11 januari 1871 van b. en w. van Zeist het verlof tot het aanleggen van een bijzondere begraafplaats, onder de bepaling dat het bestaande graf van Hubert binnen de omheining van de begraafplaats niet geroerd mocht worden en dat geen nieuwe graven binnen de afstand van 50 meter van het woonhuis "De Heidelanden" mochten worden aangelegd.

In 1935 kreeg de begraafplaats een uitbreiding. Op de begraafplaats liggen voornamelijk (oud-)ingezetenen van Austerlitz begraven. De aandacht trekt het familiegraf van Dirk Jan van Nieuwenhuizen (Maarn 1872 - Austerlitz 1941), de eerste SDAP-wethouder van de gemeente Zeist, die voor Austerlitz van veel betekenis is geweest.

Op deze begraafplaats van de n.h. gemeente wordt nog steeds begraven. Het is gewenst dat de grafsteen Hubert uit 1827 bijzondere aandacht krijgt anders bestaat het gevaar dat dit kleine monument in Austerlitz op de begraafplaats de tijd niet langer zal doorstaan.

Den Dolder

Christoph Pleines (1857-1936) stichtte in 1902 een nieuwe zeepfabriek genaamd "De Duif" op de terreinen langs de spoorlijn Utrecht-Amersfoort. Zijn komst gaf de stoot tot een krachtige groei van de buurtschap Den Dolder. Hij bouwde niet alleen een fabriek annex directeurswoning maar een heel dorp met woningen voor zijn arbeiders, een kerkzaal en een school.

Bij een bloeiende gemeenschap hoort een begraafplaats. In 1914 schreef Pleines een boek over zijn schepping: "De zeepindustrie in beeld (...)". Een paragraaf uit dit boek handelt over het "Stille Hofje", de begraafplaats te Den Dolder, die op zijn initiatief was aangelegd. De eerste begrafenis vond er in 1906 plaats.

De ingang van deze particuliere begraafplaats bevindt zich tussen de nos 66-68 aan de Pleineslaan in de buurtschap Den Dolder. In een groot familiegraf Pleines liggen zijn zoon (overleden 1906) en zijn echtgenote begraven. Verder bevinden zich op de begraafplaats de familiegraven van het aangetrouwde geslacht Prang.

Ch.Pleines was van 1911-1918 lid van de gemeenteraad van Zeist, verkocht in dat laatstgenoemde jaar zijn zeepfabriek en verliet de gemeente Zeist. Hij overleed in 1936 te Liechtenstein 2).

Op het "Stille Hofje" te Den Dolder wordt nog steeds begraven.

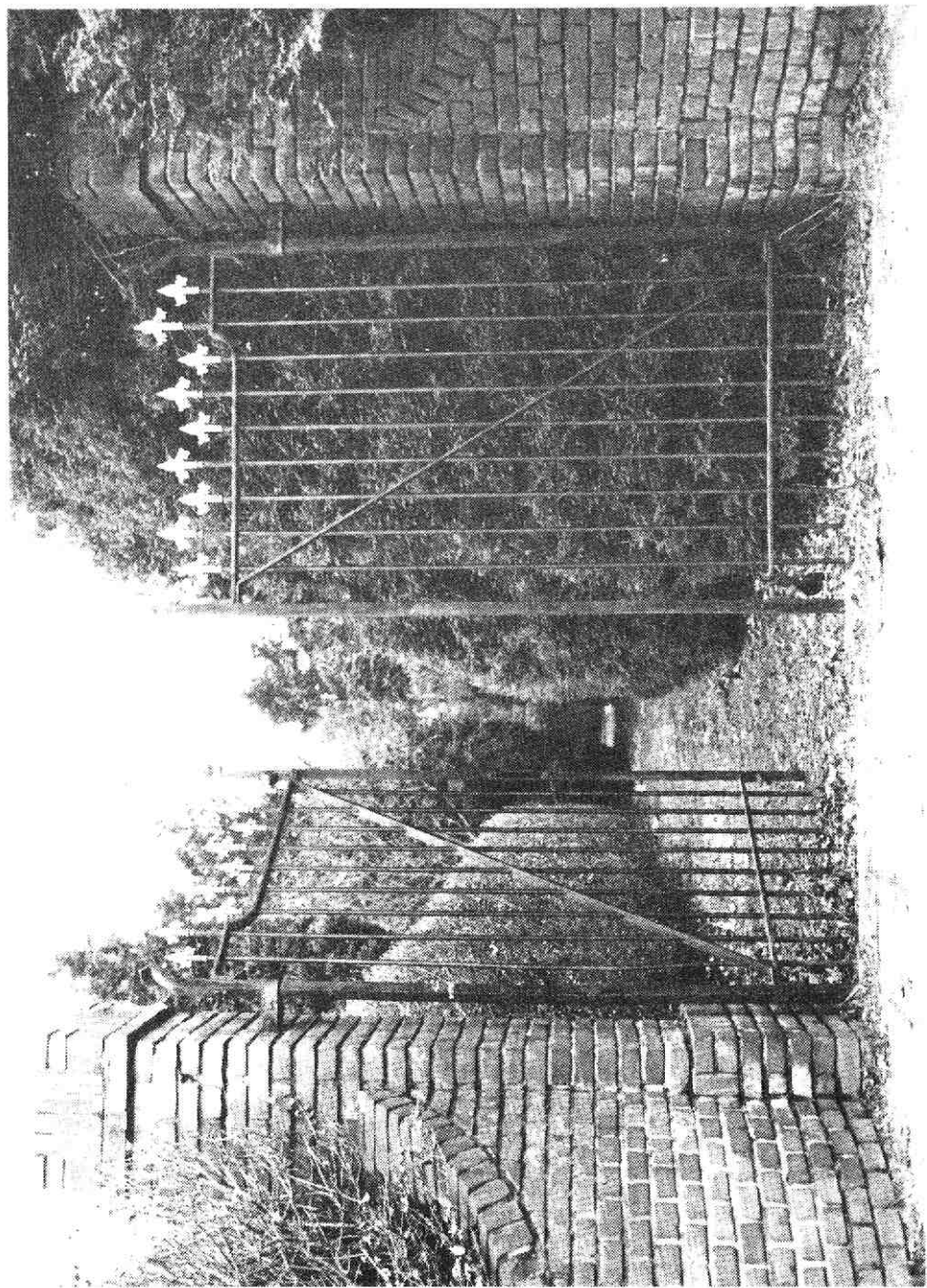
V.A.M. van der Burg

Noten

1. W. Grapendaal, de buurtschap Austerlitz in het licht der historie, z.pl. z.j. (1954), blz. 38 e.v.
2. L. Visser, De straatnamen van Zeist. Ook straatnamen zijn monumenten, Van de Poll-Stichting, Zeist 1978, blz. 103 en K.W. Galis, Huis ter Heide, Bosch en Duin en Den Dolder in oude ansichten, Zaltbommel 1980, no 58 (portret Ch.Pleines)

Illustraties

1. Foto van de grafsteen Hubert, 1827, Begraafplaats n.h. gemeente, Austerlitz
2. Foto ingangshek van het "Stille Hofje", particuliere begraafplaats, Den Dolder tussen Pleineslaan nos 66-68

Merkwaardige zaken, mij bekend (I)

Jaren geleden verscheen in De Volkskrant een serie tekeningen met bijschriften van Jan Bouman. Bouman legde daarin voor de lezer een aantal merkwaardige curiosa vast, die hij aan of in gebouwen in heel Nederland had aangetroffen. Zeist kwam bijvoorbeeld daarin voor met het witte interieur van de Broedergemeente-kerk en haar porseleinen kachels.

Daaraan moest ik denken toen voor enige weken het hek om het park Hoog Beek en Royen aan de zijde van de Laan van Beek en Royen en de Arnhemse Bovenweg werd weggehaald. Aan de zijde van de Driebergseweg is dit hek gedeeltelijk nog aanwezig.

Vroeger stonden deze hekken dicht aan de weg. Het gemeentebestuur meende dat de scherpe punten van het hek voor het ook toen al drukke verkeer op de Driebergseweg gevaar zouden opleveren. Freule van Loon, bewoonster van Hoog Beek en Royen, kreeg toen opdracht daar iets aan te doen. En zo werd in de twintiger jaren op iedere punt - en het zijn er nog al wat - een kogeltje gesmeed. Een opmerkzaam wandelaar kan het resultaat ter plaatse nog steeds waarnemen.

Merkwaardige zaken, mij bekend (II)

De sloot tussen het Zusterplein en de Nassau-Odijklaan vertoonde tot voor enige jaren een merkwaardig obstakel: een balk dwars over het water, voorzien van ijzeren punten bevond zich ter hoogte van de begraafplaats der Broedergemeente.

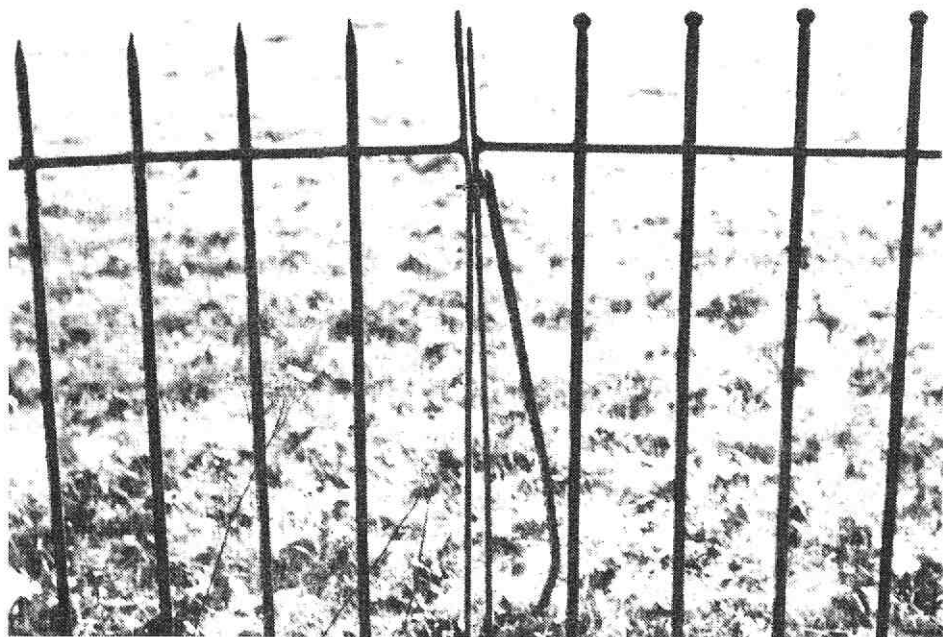
Deze versperring dateerde uit de periode dat het jongensinternaat van het Christelijk Lyceum in het Slot gehuisvest was. Dat was in de jaren 1918-1922.

In eerstgenoemd jaar werd het Christelijk Gymnasium, gevestigd in Zetten, te Zeist omgezet in een lyceum, en het daarbij behorende internaat naar Zeist verplaatst. Tot de nieuwbouw aan de Krakelingweg in 1922 gereed kwam, hadden curatoren ten behoeve van het internaat van de familie Labouchère het Slot gehuurd.

Nu was dit wel een beetje de kat op het spek binden, want aan de overkant, in het zusterhuis der Broedergemeente bevond zich het meisjesinternaat van de scholen dier gemeente. Het is er dan ook van gekomen en op een avond hebben de meisjes voor de jongens een feestje gebouwd in het zusterhuis. Van medeplichtigheid van een der secondanten was er sprake en de jongens begaven zich per roeiboot naar het zusterhuis. De zaak kwam later uit en leidde tot een (mini-)schandaal en verwijdering van enkele meisjes van de school.

Gevolg was, dat van de zijde der Broedergemeente tot boven vermelde defensieve maatregel in de sloot, die van het Slot naar het zusterhuis voerde, werd besloten.

J. Meerdink

Een gedeelte van het hek, met en zonder kogeltjes

Gevonden II

Heeft de vondst, beschreven in ons Bulletin, 8, 1978, no 4, pag. 76 vlg., nog een spoor nagelaten in de vorm van een wasafdruk - van de thans te vermelden vondst in 1748 is niets behouden gebleven - voor zover wij weten. Dat is wel jammer; doch oordeelt u zelf aan de hand van de hier weergegeven originele teksten 1).

Resolutie van den Geregte omme de volgende Publicatie of bekendmakinge te doen.

De Heeren Drossaard en Schepenen der Vrije en Hooge Heerlijkheid Zeijst doen bij deezen weeten, dat hier tot Zeijst int Dorp op de hoek vant Rondeel bij het graven van fondamenten op Maendag den 22e April 1748, des morgens om ses uren aldaer, digt bij een oude Kelder, is gevonden een aarde Can met goude en zilverde munte, zijnde zeer oude specien, van diverse groote en klijndere soorten, welke spetien ten deele in deze Ed. Geregthuijse aan bovengemelte Heeren zijn ter hand gestelt, bedragende nogal een merkelijke Zomma.

Alwaeromme de Heeren Drossaard en Schepenen hebben goedgevonden deeze Notificatie in Zeijst en Driebergen te laten doen, of iemand aldaer mogte gevonden worden, die eigendom of pretentie op dezelve can formeeren, die gelieven zulcx binnen den tijd van ses weken aan deezen Edele Geregte aan te geven, met de behoorlijke bewijsen daertoe dieneende, op Peene dat naa die tijd over gemelte Penningen zal worden gedisponeert zoo als gemelte Heeren Drossaard en Schepenen naa regten stijl zullen bevinden te behooren.

Ter ordonnantie vant volle Geregte,

was get. Jan van Dam secrets.

Gepubliceert en geaffigeert met Clokkegeslag tot Zeijst en Driebergen op den 31en Meij 1748 door mijn

was get. Jan van Dam.

Kennelijk claimde een zekere Van der Swaen, verblijvende te Cappel, het recht op voornoemde vondst, zoals

blijken mag uit het antwoord, dat hem uit Zeist werd toegezonden.

Missive met goedvinden van den Heer van Zeijst en den Heer Drossaard aan Ansum van der Swaen geschreven, tans herder van den Heer van Zeijst te Cappel, onder couvert aan de Heer Walraet Carel Mos te Eijsselstijn.

Goede Vrind Ansum van der Swaen.

Ued. hebt aan den Heer van Zeijst kennis gegeven, dat Ue vermijnt eenig recht te hebben op de gevonde penningen tot Zeijst bij het Rondeel, daer Ue gewoont hebt. Zoo dient deezen in antwoord dat de Heer Drossaard en Schepenen der Vrije en Hooge Heerlijkheid Zeijst, bij Resolutie indato den 31 Meij 1748 hebben doen publiceeren en affigeeren tot Zeijst en Driebergen of iemand aldaer gevonden wierd, die eigendom of pretentie op dezelve penningen can formeeren, dat die zig binnen den tijd van ses weeken aan welgemelte Geregtslieden met haare bewijsen daertoe specteerende moesten compareeren, op Peene dat die van den Geregte over de gemelte penn. zouden disporreeren zoo als hetzelve behoorden. En daer is niemand verscheenen.

Derhalve zullen die van den Geregte op aenstaende Dinsdag den 24 September des voornoens ten thien uren bij den anderen zijn, om daer verder over te resolveeren, en zoo Ued. vermijnde alsnog eenig recht op dat gevonde gelt zoudet connen formeeren, dat Ued. dan ten langsten Ue aldaer condet laten vinden, met behoorlijke bewijsen daertoe dienende. Goede vrind Ued. Dw. Dienaer

was get. Jan van Dam.

Zeijst den 19e Septemb. 1748.

Blijkbaar kwam men in september niet tot een besluit, want het Gerecht nam de volgende beslissing:

Resolutie wegens het voorengemelte gevonden geld.

Dinsdag den 5 november 1748.

Die van den Geregte hebben gecommitteert de Heer Hendrik Houtkamp, Drossaard en Bastiaan van Maurik, Schepen van deze Hooge Heerlijkheid Zeijst, omme

te gaen consuleeren met twee onpartijdige Regtsgeleerde over 't gevonde Geld; en aan wien hetzelve behoord toegewezen te worden; en van dezelve schriftelijke verclaringe van dezelve Regtsgeleerde meede te brengen omme ons daer naa te connen gedragen.

Ter ord. tie vant volle Geregt.

Dit is het einde van deze affaire; helaas ontbreken verdere gegevens. Waar zou de kan met munten - misschien verborgen tijdens de franse invasie van 1672 ? - gebleven zijn? De huidige Tweede Dorpsstraat had in en na 1672 nauwelijks bebouwing; het Rond(eel) ontstond pas omstreeks 1680. Dus zou de vondst zijn gedaan op de hoek van Rond en Eerste Dorpsstraat. Ter plaatse waar nu "Hotel Hermitage" - vroeger geheten "Hotel Schneider" en nog eerder "Gasthof der Brüdergemeine" - staat? De bouwactiviteit van de Evangelische Broedergemeente ving aan in 1748 (Broederhuis, Zusterhuis, diverse privéwoningen) 2). Ook van voornoemd "Gasthof"? Er is weinig over bekend; in een publicatie van prof. Van der Linde lezen we slechts 3): "In de le Dorpsstraat heeft al vóór 1770 een "Gasthof der Brüdergemeine" bestaan dat de vele bezoekers uit het buitenland en de mensen die naar een kerkdienst kwamen, of een dag uit waren in de winkels, kon verzorgen....."

K.W. Galis

Noten

1. L. Visser, Inventaris van het Archief der Gemeente Zeist, 1599-1905; no 35, pag. 80, 80a, 81
2. H.L.C. Schutz, De Broeders, Zeist. pag. 95, 96
Tentoonstellingscatalogus, Erfgoed van Herrnhut. Utrecht 1974; pag. 51. Zie ook pag. 75
3. J.M. van der Linde, Herrnhutters in Nederland, Zeist 1968; pag. 90

De Slotlaanschool verhuist

Hoewel het aanzien er nauwelijks door zal wijzigen, staat de Slotlaan binnenkort toch een grote verandering te wachten.

Over enkele weken zal de Slotlaanschool namelijk, na ruim 120 jaar, haar deuren sluiten en onder de naam "De Hoeksteen" onderdak vinden in de nieuwe school op de hoek van de Torenlaan/Jagerlaan.

Daarom lijkt het goed even aandacht te schenken aan de geschiedenis van deze school, waaraan velen ongetwijfeld goede herinneringen bewaren.

Het begon in 1865, toen in Nederland, en heel uitdrukkelijk ook in Zeist, het feit werd herdacht, dat vijftig jaar tevoren de slag bij Waterloo plaatsvond, waardoor een einde kwam aan de franse overheersing.

Nu we zelf het jaar beleven, waarin we onze veertigjarige bevrijding vieren, kunnen we ons goed voorstellen, dat het vijftig-jarig jubileum van de bevrijding alom gevierd werd.

De feestelijke herdenking was in elk geval voor mevrouw J.A. van Bern-van Goor Hinlopen aanleiding om de hervormde gemeente van Zeist een flinke som geld te schenken voor de bouw van een weeshuis, bejaardentehuis en school. Een wat vreemde combinatie: wezen, bejaarden en schoolkinderen onder één dak. Het gebouwencomplex aan de Slotlaan, op de plaats van de tegenwoordige Ireneflat hebben velen onzer nog gekend als het weeshuis, waarnaar de Weeshuislaan is genoemd.

In de linkervleugel was het bejaardenhuis, later gebruikt als woning voor het hoofd van de school, in het midden het weeshuis en in het rechtergedeelte werd de school ondergebracht.

Hoofd van de eerste hervormde school was de heer Jac. van Zanten, de vader van de latere apotheker. Hij kwam uit Veenendaal en aanvaardde zijn functie op 14 mei 1865 op 32-jarige leeftijd. Hij bleef schoolhoofd tot 1906, het jaar, waarin een pensioenregeling voor onderwijzend personeel van kracht werd en zodoende kon hij op 73-jarige leeftijd van zijn pensioen gaan genieten.

In datzelfde jaar werd de in 1884 gesloopte school aan de Weeshuislaan gebouwd. Een voor die tijd prachtig gebouw, waarvan de aanneemsom bijna f 44.000,-- bedroeg en waarover men tot ver buiten Zeist sprak, omdat het zo'n duur paleis geworden was. Toch was het blijkbaar nog niet duur genoeg, want de haarlemse aannemer P. Hoetjens ging er failliet aan, waardoor de uiteindelijke kosten nog hoger werden.

Hoofd van de nieuwe school werd de heer A. van den Bosch.

De lagere school bereidde toen al voor op het m.u.l.o.-onderwijs. Vanaf de vierde klas werd er franse les gegeven, vanaf de vijfde engels en vanaf de zesde duits en wiskunde.

Na de ingebruikneming van de school aan de Weeshuislaan werd de oude school verbouwd tot een vergadercentrum, het latere Irene. Tot aan de sloop van het weeshuis in 1958 hebben talloze verenigingen en clubs daar hun vergaderingen gehouden en uitvoeringen gegeven. Ook werden er jarenlang kerkdiensten gehouden. In 1916 werd de school gesplitst in een lagere en een m.u.l.o.-school (in 1920 gewijzigd in u.l.o.).

De m.u.l.o.-school werd ondergebracht in de nieuwe lokalen achter het Weeshuis, onder leiding van de heer Van den Bosch, de lagere school kreeg de heer J. van Ginkel als hoofd. In 1918 uitgebreid met 2 lokalen van het Weeshuis, in 1921 werd de u.l.o.-/m.a.v.o.-school gebouwd.

In 1936 kreeg de heer E. de Klerk de leiding van de Slötlaanschool, die inmiddels weer was uitgegroeid tot een gecombineerde lagere en u.l.o.-school.

In 1938 werd het de heer De Klerk wat te veel en werd de school gesplitst. De heer N.B. Themmen werd hoofd van de u.l.o.-school en de heer De Klerk hoofd van de lagere school. Hij bleef dat, tot hij in 1959 met pensioen ging.

Velen herinneren zich nog de vorige jaar overleden heer De Klerk als de "meester"-verteller, die een zo goede voordracht had, dat de kinderen aan zijn lippen hingen en de wereld als een kaleidoscoop aan zich zagen

voorbijtrekken wanneer hij aan het vertellen was.

Een merkwaardige bijzonderheid is wel het feit, dat de school in 1865 in het weeshuis begonnen, sindsdien verhuisd naar de Weeshuislaan en vervolgens teruggekeerd op de Slotlaan, gedurende bijna honderd jaar slechts door drie verschillende hoofden werd geleid.

In 1959 volgde de heer J. van Soest de heer De Klerk op als hoofd van de lagere school. Hij droeg in 1977 de leiding over aan het huidige hoofd, de heer D. Eshuis.

Oud-leerlingen, oud-medewerkers en andere belangstellenden krijgen op 30 maart a.s. nog éénmaal de kans om het schoolgebouw te komen bekijken. Op deze dag zal er van 10.00 tot 14.00 uur een tentoonstelling zijn van oude foto's en ander materiaal.

Indien u daarvoor het een of ander beschikbaar wilt stellen dan wordt u verzocht contact op te nemen met de heer C. van der Werf, tel. 14512 (school) of 51549 (thuis).

L. Visser

De Slotlaanschool

Personeel Herv. School aan de Slotlaan 1936.

De heer A. v. d. Bos gaat met pensioen, de heer E. de Klerk volgt hem op.

*Voorste rij: van links naar rechts, A. v. d. Bos jr.,
kwekeling; E. de Klerk, Hoofd; A. v. d. Bos sr.; J. v.
d. Hoff, engels; Mej. J. E. Pott, lo; Mej. C. v. Rijn, lo;
Mej. C. Willemse, lo; Mej. S. J. Pott, lo; J. R. Bertus,
engels; G. M. Northolt, aardrijkskunde.*

*Achterste rij: van links naar rechts, J. Jac Janse, frans;
J. Bos, lo; C. Zijdervelt, wiskunde; J. v. Driel, duits;
A. Westerveld, lo; Mej. H. M. J. C. Kool, lo.*

In memorian ds Pieter Kuijper

emeritus predikant van de Gereformeerde Kerken,
lid van de raad van beheer van de Van de Poll-Stichting

24 oktober 1908 - 4 april 1985

Het heengaan van Kuijper, in april van dit jaar, brengt voor zijn vele bekenden binnen onze Stichting weer zijn markante persoonlijkheid voor ogen, die hij vóór het rampzalig ongeluk van vijf jaar terug was. Enthousiast in zijn kerkelijk ambt, enthousiast, niet in geringe mate als lokaal historicus. Als bestuurslid sinds de dag van oprichting in 1951, heeft hij de ontwikkeling van onze organisatie in haar geheel meege maakt en die in positieve zin beïnvloed. Jarenlang gaf hij zijn goede krachten aan de archief- en studiec ommissie, en vooral aan de kerkelijke geschiedenis van Zeist. Zijn bewerking van de gegevens over de Oude Kerk is, in vier delen gepubliceerd, één van de belangrijkste uitgaven van onze Stichting. Zijn andere studies, onder andere gepubliceerd in ons Bulletin - die over de situering van de Kerkweg vanuit de richting Bunnik, was daar een goed voorbeeld van - waren geadstrueerd met tal van originele argumenten, even scherpzinnig als belangwekkend, en met grote levendigheid gebracht.

Een stijlvol, erudiet en wat onstuimig mens, die zich ten volle inzette voor de opvattingen, die hij de juiste vond. In de omgang beminnelijk, hoffelijk, bescheiden, levendig en zeer vasthoudend.

De laatste vijf jaren moest hij als gehandicapte het leven door. Van studies kwam niets meer. Hij ging voorbij aan het leven. Groter tegenstelling dan met vroeger kan men zich nauwelijks indenken. Daaraan is dan nu ook een einde gekomen.

De Van de Poll-Stichting houdt Kuijper in dankbare herinnering.

Stolk

Zeist en het geslacht Huydecoper
bouwers van de 19e eeuwse buitenplaatsen
Blikkenburg, De Brink en Wulperhorst

Inleiding

Leden van het adellijke geslacht Huydecoper hebben gedurende de gehele 19e en het begin van de 20ste eeuw te Zeist een belangrijke rol gespeeld als burgemeester, gemeenteraadslid en eigenaar-bewoners van de ridderhofstad Kersbergen, het Zeister Slot, de ridderhofstad Blikkenburg, het huis Wulperhorst en het huis De Brink. In 1950 zijn de zeister takken van het geslacht Huydecoper uitgestorven. Nadien woonden er nog wel Huydecopers te Zeist, o.a. aan de Kroostweg no 175 en te Huis ter Heide (Huydecoper van Maarsseveen).

Wulperhorst was aan het einde van de 18e eeuw in handen van het geslacht (de) Pesters 1). Jacoba Margaretha Harscamp (Utrecht 1755 - Zeist, huis Wulperhorst 1827), weduwe van W.N. (de) Pesters, eigenares van Wulperhorst, hertrouwde te Utrecht 11 oktober 1807 Jan Anthony baron Taets van Amerongen (1769-1828), Heer van Woudenberg, lid van gedeputeerde staten van Utrecht, weduwnaar van L.R. van Tuyll van Serooskerken. En zo kwam Wulperhorst na de dood van J.A. baron Taets van Amerongen ter publieke veiling 2) tezamen met de hofstede de Hoef (gelegen aan de Tiendweg) een kavel vormend, alsmede de hofstede de Rumst (gelegen aan de overzijde van de Kromme Rijn te Bunnik tegenover Wulperhorst), de ridderhofstad Blikkenburg en de hofsteden Stoetwegen en Zomerdijk aan de Tiendweg te Zeist 3).

De schoonzoon van J.A. baron Taets van Amerongen, jhr Jan Elias Huydecoper (Amsterdam 1798 - Zeist, Het Slot 1865), lid van de gemeenteraad van Amsterdam en lid van provinciale staten van Noord-Holland 4) werd eigenaar van al deze zeister goederen in 1829. Uit zijn huwelijk met Maria I.A.J.Ch. barones Taets van Amerongen (Utrecht 1802 - Bertich a.d. Moezel 1859) waren te Zeist in de jaren 1822, 1824, 1826 en 1828 vier van zijn uiteindelijk negen kinderen geboren. Evenals zijn

oudste zoon, de stichter van de thans nog bloeiende tak Huydecoper van Maarsseveen en Nigtevecht, waren de overige kinderen te Amsterdam geboren.

Jhr J.E. Huydecoper was van 1821 tot 1829 eigenaar van de ridderhofstad Kersbergen, die hij in laatstgenoemd jaar verkocht aan zijn zwager Joost baron Taets van Amerongen van Woudenberg.

Hij breidde zijn zeister goederen in 1830 uit door aankoop van het Zeister Slot van de Evangelisch-Lutherse Gemeente te Berbice (Brits Guyana) en daarmee werd jhr J.E. Huydecoper, Heer van Zeist. Een titel waaraan tot de grondwetswijziging van 1848 ook in staatsrechtelijke zin nog prerogatieven verbonden waren. Het geslacht Huydecoper had daarmee de eerste plaats in Zeist verworven en noemde zich: Huydecoper van Zeist.

Jhr Jan Elias Huydecoper, Heer van Zeist (1798-1865)

Deze uit het rijke amsterdamse patriciërsgeslacht afkomstige Huydecoper, wiens vader in 1814 door Koning Willem I in de adelstand was verheven, had zich door zijn huwelijk met een Taets van Amerongen onder de stichtse adel een aanzienlijke plaats veroverd. Zowel aan Kersbergen als aan het Zeister Slot was het recht verbonden om in de ridderschap van Utrecht beschreven te worden. Als bewoner en eigenaar van Kersbergen en het Zeister Slot drukte hij zijn stempel op het zeister leven van het begin van de 19e eeuw. Aan Kersbergen en Wulperhorst was een dubbelgestoelte in de Oude Kerk verbonden. In 1843 liet Huydecoper in deze kerk voor eigen rekening vier banken maken, die zijn zoons in 1865 en 1867 5) aan de Oude Kerk schonken onder voorwaarde dat zij, zolang zij in Zeist woonden en leefden, recht op deze plaatsen hadden.

Het in 1830 verworven Zeister Slot, dat sterk verwaarloosd was, liet hij van binnen en buiten verfraaien. Hij liet door de bekende tuinarchitect Zocher in 1830 achter het Slot een landschappelijke aanleg maken in nauwe samenhang met Blikkenburg (ca 1850 door

Zocher ontworpen) en Wulperhorst. Op een open weide werd niet alleen het uitzicht van het Slot maar ook dat van Blikkenburg en Wulperhorst geprojecteerd 6). Dit kon Huydecoper doen omdat hij de eigendom van alle drie de betrokken huizen had. Het zo ontstane historisch landschap bestaat nog steeds en heeft unieke waarde.

Het Zeister Slot zelf werd door Huydecoper ingericht in de Biedermeyer-stijl 7). Daarmee heeft hij het Slot in de vorige eeuw van de ondergang gered.

Na zijn overlijden op het Slot te Zeist 2 augustus 1865 besluiten zijn erfgenamen het Slot Zeist en de titel Heer van Zeist te verkopen. Uit het "Veilingboekje voor de verkoop van de hoge en vrije heerlijkheid Zeist, met riddermatige Slot, 1867" krijgt men een goede indruk van het Slot in het midden van de 19e eeuw 8). De nieuwe eigenaar wordt Henriëtte Maria Jacoba Voomborgh (1830-1908), echtgenote van mr Ch.B. Labouchère.

De ridderhofstad Blikkenburg

In 1818 9) bestond "De Ridder-Hofstad Blikkenburg genaamd (...) met het regt van Riddermatige Jagt (...) "uit" eene zints eenige jaren nieuwopgetimmerde Boeren Huizinge, Schuur, Bakhuis, etc." met 41 morgen land. Eigenaar door koop van de gebr. Van Laer werd Jacoba Margaretha Harscamp, echtgenote van J.A. baron Taets van Amerongen, die reeds Wulperhorst bezat. De schoonzoon van J.A. baron Taets van Amerongen, jhr J.E. Huydecoper, verwierf, zoals gezien, in 1829 ook Blikkenburg 10).

Huydecoper liet in 1850 de huidige buitenplaats Blikkenburg bouwen en ontwerpen door Zoicher 11). De oorspronkelijke ridderhofstad stond op het terrein van het boerderijtje, dat van omstreeks 1818 dateert 12). In 1980 is de buitenplaats Blikkenburg geheel gerestaureerd.

In 1851 - dus kort na de bouw door Zoicher - vermaakte jhr J.E. Huydecoper Blikkenburg bij wijze van prelefaat 13) aan zijn zoon jhr J.L.R.A. Huydecoper (Zeist 1822

- Zeist, huis Wulperhorst 1886) en diens echtgenote L.E. barones van Hardenbroek (1827 - Zeist, huis Wulperhorst 1909). Diens zoon Joan Adolf Huydecoper (1856-1921) bewoonde vanaf 1910 tot zijn dood met zijn gezin Blikkenburg 14).

Blikkenburg bleef tot 1950 in handen van het geslacht Huydecoper en werd vanaf 1922 tot zijn dood in 1978 bewoond door J.G.G. baron Taets van Amerongen van Renswoude en diens gezin, die het in 1950 in eigendom verwierf.

Het huis Blikkenburg wordt nog steeds particulier bewoond.

Het huis Wulperhorst onder Zeist

Het echtpaar Huydecoper-Van Hardenbroek liet door de architect S.A. van Lunteren 15) in de jaren 1858-1860 op de plaats van het oude huis Wulperhorst een nieuw buiten bouwen, dat er nog steeds staat. Na de dood van mevrouw Huydecoper - Van Hardenbroek in 1909 werd Wulperhorst bewoond door haar zoons jhr mr G.C.D. Huydecoper (Zeist 1851 - Zeist, huis Wulperhorst 1911), lid van de gemeenteraad van Zeist en jhr H.M. Huydecoper (Zeist 1857 - Zeist, huis Wulperhorst 1950), lid van het hoogheemraadschap van de Lekdijk Bovendams en chef van de firma Crommelin en Huydecoper, commissionairs in effecten te Amsterdam. Laatstgenoemde bezat in 1914 een zg. spijker-auto.

De Huydecopers op Blikkenburg tot 1921 en Wulperhorst tot 1950 leefden als echte landjonkers. Te Zeist werd toen nog veel gejaagd.

Toen jhr Hendrik Maximiliaan op zeer hoge leeftijd ongehuwd overleden was, kocht de Staat der Nederlanden (Ministerie van Defensie) Wulperhorst.

Het huis De Brink onder Zeist

In het "Veilingboekje" van 1818 wordt het perceel waarop tegenwoordig de buitenplaats De Brink aan de Utrechtseweg staat, als volgt beschreven:

"Een perceel Weiland, gelegen in de Gemeente van Zeijst, in twee Kampen, groot omtrent 3½ Mergen, strekkende uit het nate-melden Perceel, tot aan de Landerijen van den Heere T (bedoeld: F) N. van Bern, op de voormalige Hofstede den Brink, belend aan de eene zijde de Zeijstervaart (thans de Grift geheten), en aan de andere zijde de Ridder-Hoffstad Kersbergen".

Op het terrein waar dus vanouds de hofstede De Brink had gestaan, legde in 1856 de oudste dochter van jhr Willem Karel Huydecoper (Amsterdam 1830 - Zeist, huis De Brink 1882) de eerste steen voor de buitenplaats De Brink 18). Naar hem is te Zeist een straat genoemd 19). Hij was van 1863-1882 lid van de gemeenteraad en burgemeester van Zeist 20). Van zijn feestelijke intocht als burgemeester van Zeist, op de leeftijd van 33 jaar, is een ets door J. Hoevenaar Wzn vervaardigd, die aanwezig is in het archief van de Van de Poll-Stichting. Ook zijn herbenoeming in 1869 ging met veel feestelijkheid gepaard 21). Dit roept het beeld op van een populaire burgemeester.

Zijn echtgenote, J.M.E. Dijckmeester (Tiel 1831), overleed op De Brink 3 augustus 1904. Daarna werd de buitenplaats De Brink bewoond door de oudste dochter, jkvr. C.E.W. Huydecoper.

Thans is de buitenplaats eigendom van de beleggingsmaatschappij B.A.M. Holding N.V.

Slotsom

Behalve een straatnaam herinnert o.a. een dubbele grafkelder met daarop aangebrachte familiewapens Huydecoper-Van Hardenbroek op de Oude Algemene Begraafplaats aan de Bergweg te Zeist 22) nog aan het geslacht Huydecoper, waaraan Zeist de bouw van de buitenplaatsen Blikkenburg, Wulperhorst en De Brink te danken heeft, alsmede het historisch landschap tussen het Zeister Slot, Blikkenburg en Wulperhorst. In deze scheppingen, gebouwd tussen 1850 en 1860, leeft het geslacht Huyde-

coper te Zeist voort. De Oude Kerk aan de Dorpsstraat bezit nog twee zwaar zilveren wapenbekers ten behoeve van de avondmaalsviering waarvan één uit 1835 van het echtpaar Huydecoper-Taets van Amerongen 23), een herinnering aan de tijd, dat jhr J.E. Huydecoper van Zeist president-kerkvoogd was. Bij de restauratie van de Oude Kerk in 1964 zijn echter de beide dubbelgestoelten van het geslacht Huydecoper afgebroken en daarmee verdween een feodaal relict uit de nederlands hervormde kerk.

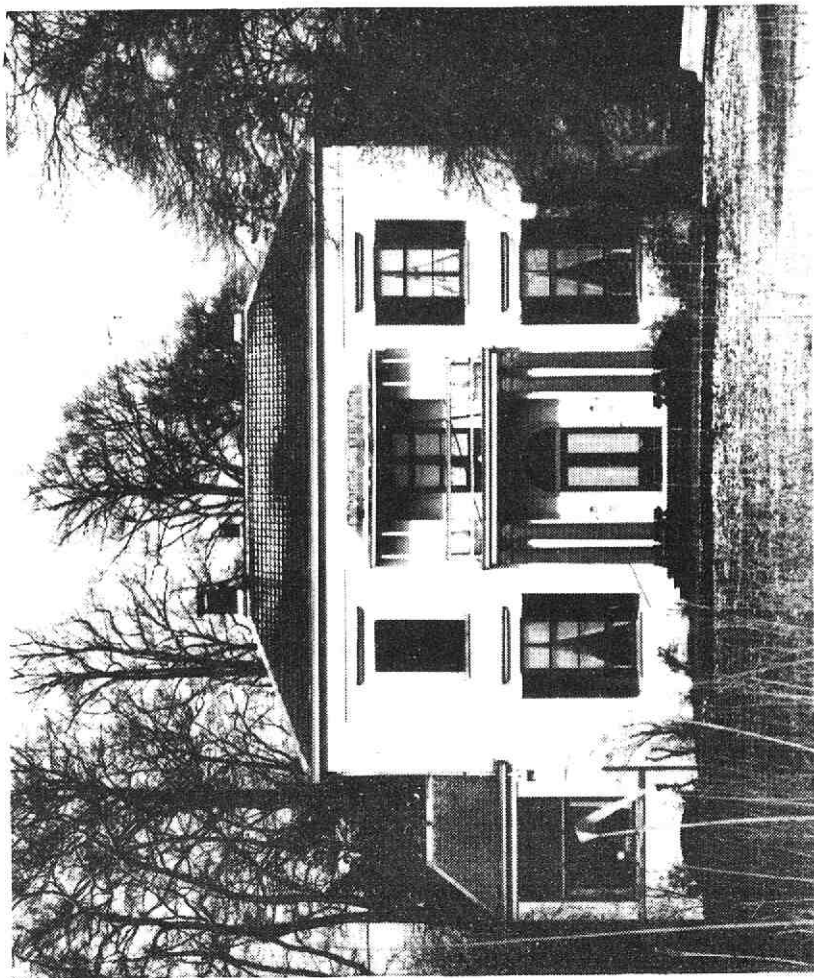
V.A.M. van der Burg

Noten

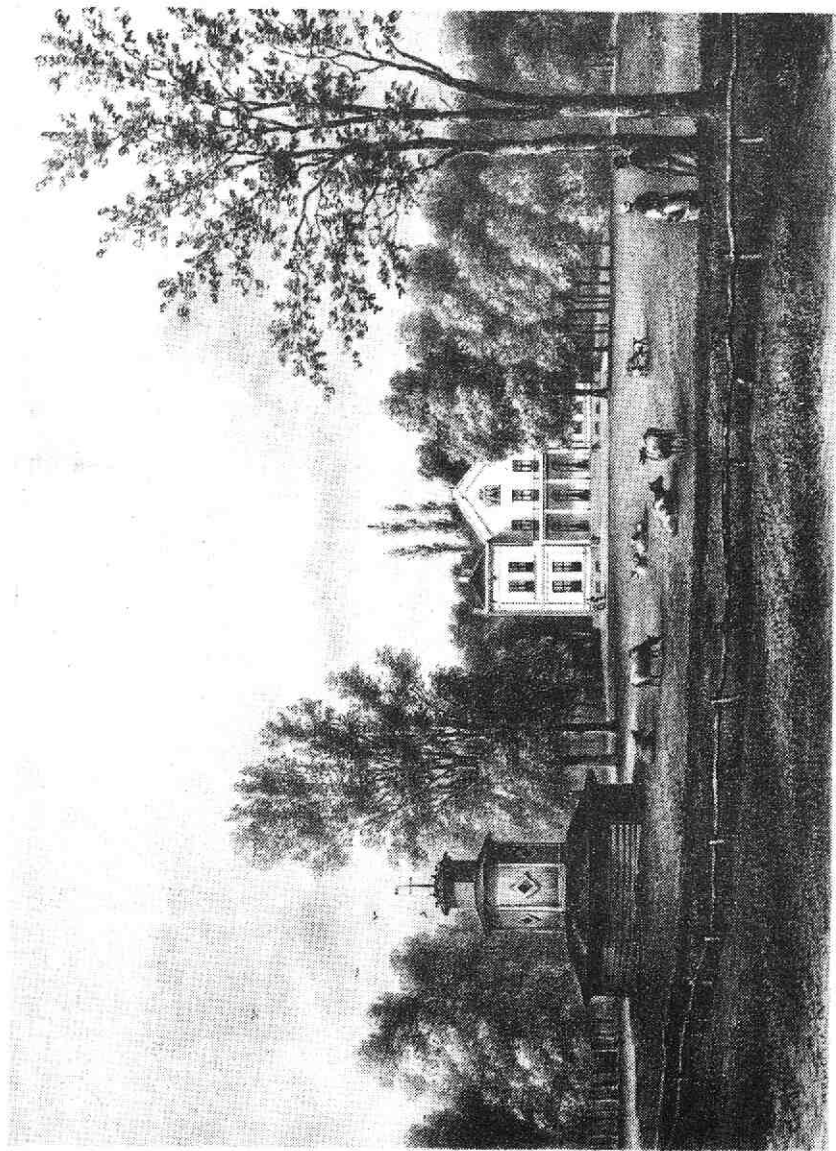
1. V.A.M. van der Burg, Zeist en het geslacht De Pesters. Bulletin van de Van de Poll-Stichting voor de Zeister geschiedenis (II) 1981, blz. 21 e.v.
2. Beschrijving van het buitengoed Wulperhorst etc., Utrecht 1829. Orgineel van het Veilingboekje (verder te citeren als Veilingboekje 1829) in het bezit van het archief van de Van de Poll-Stichting, Zeist.
Zie over J.A. Taets van Amerongen: J. Meerdink, Zeist 1811-1815. Inlijving en Bevrijding. Van de Poll-Stichting, Zeist 1985, blz. 19, 35, 52 en 103.
3. RA Utrecht: J. Steur, Archief van het geslacht Huydecoper en van aanverwante families, z.j. z.pl., inv. no 2047.
4. Nederland's Adelsboek 1908, blz. 201-202; H.J. van Eekeren, De Oude Kerk te Zeist. Uitgebreid en voltooid onder verantwoordelijkheid van ds P. Kuyper, deel 4, Zeist 1978, blz. 471-472 (De eigenaren, heren en vrouwen van het huis en de heerlijkheid Kersbergen).
5. RA Utrecht: J. Steur, Archief van het geslacht Huydecoper en van aanverwante families, z.j. z.pl., inv. no 2055; H.J. van Eekeren, De Oude Kerk te Zeist. Uitgebreid en voltooid onder verantwoordelijkheid van ds P. Kuyper, deel 3, Zeist 1976, blz. 216-217.

6. Jhr dr H.W.M. van der Wijck, De Nederlandse Buitenplaats. Aspecten van ontwikkeling, bescherming en herstel, 2e druk aangevuld met een register, Alphen aan den Rijn 1983, blz. 320-323.
7. A.W. van de Bunt, Oud Zeist, Baarn 1968, blz. 44-45; dezelfde, Het Slot van Zeist, z.j. z.pl., blz. 30-31; J.E.A.L. Struick, Een vorstelijk stuk goet, Jaarboekje Oud-Utrecht 1969, blz. 152; J.D.M. Bardet, Kastelenboek Provincie Utrecht, 5e druk, Bussum 1975, blz. 343.
8. RA Utrecht: J. Steur, Archief van het geslacht Huydecoper en van aanverwante families, z.j. z.pl., inv. no 2057 en een exemplaar aanwezig in het archief van de Van de Poll-Stichting, Zeist.
9. Memorie of gedetailleerde omschrijving eener vrijwillige en aanzienelijke veiling van vaste goederen, gelegen onder de gemeente van Zeist, Provincie Utrecht, Utrecht 1818 (in het bezit van de Van de Poll-Stichting, Zeist), blz. 21.
10. Veilingboekje 1829, blz. 11-12.
11. Jhr dr H.W.M. van der Wijck, a.w., blz. 320-323; J.D.M. Bardet, a.w., blz. 28-29.
12. Roland Blijdenstein, Zeist, Groei en Bouw. Utrechtseweg-Driebergseweg, Zeist 1984, blz. 30-37, noemt ten onrechte jhr J.E. Huydecoper, burgemeester van Zeist.
13. RA Utrecht: J. Steur, Archief van het geslacht Huydecoper en van aanverwante families, z.j. z.pl., inv. no 2051.
14. RA Utrecht: Menno Polak, Voorlopige inventaris van het familie-archief Huydecoper en aangetrouwde families, z.j. z.pl., inv. no 846. Gedicht opgedragen aan J.A. Huydecoper betreffende de gastvrijheid op Blikkenburg (ca 1920) en no 848. Foto's vermoedelijk van J.A. Huydecoper en andere leden van de familie Huydecoper, grotendeels opgenomen op Blikkenburg te Zeist (ca 1920).
15. Jhr dr H.W.M. van der Wijck, a.w., blz. 323.

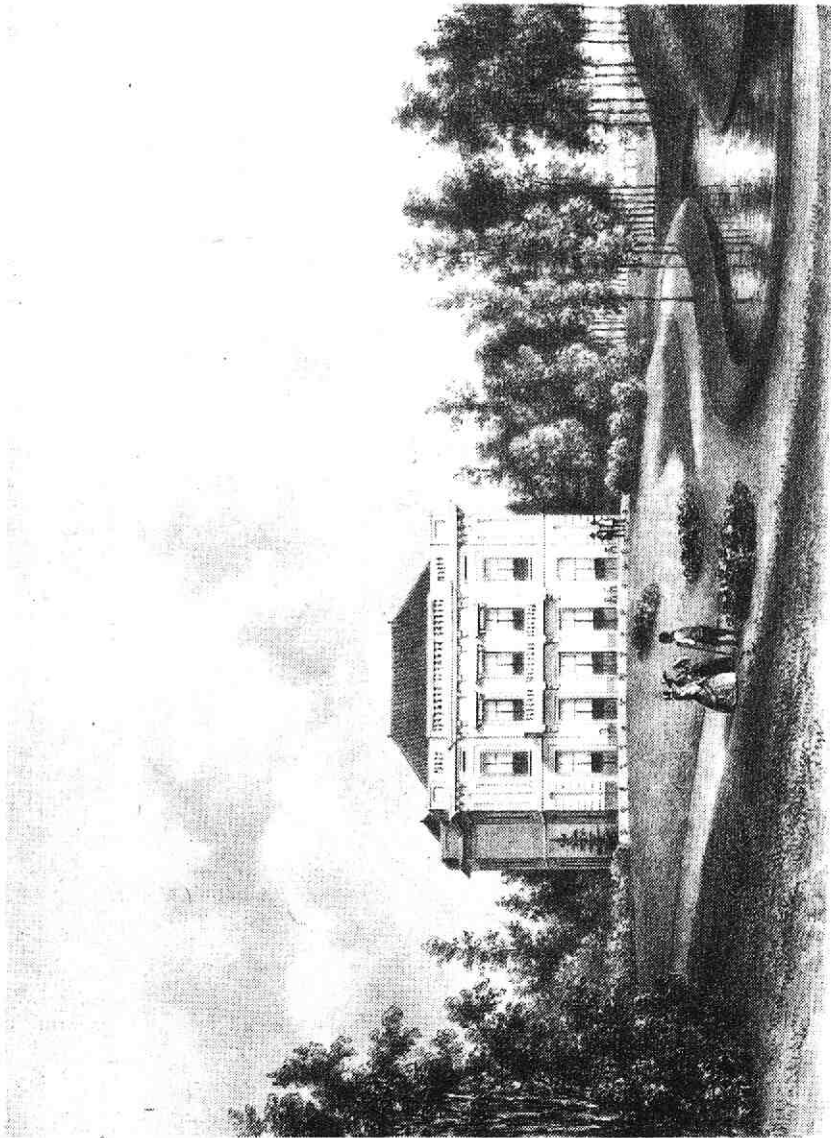
16. RA Utrecht: Menno Polak, Voorlopige inventaris van het familie-archief Huydecoper en aangetrouwde families, z.j. z.pl., inv. no 859. Foto's van jhr H.M. Huydecoper en inv. no 1220. Foto's van Wulperhorst te Zeist (ca 1940).
17. Blz. 33.
18. Roland Blijdenstein, Zeist, Groei en Bouw. Utrechtseweg-Dribergseweg, Zeist 1984, blz. 215-219 vermeldt onjuiste voorletters.
19. L. Visser, De straatnamen van Zeist. Ook straatnamen zijn monumenten. Van de Poll-Stichting, Zeist 1978, blz. 26.
20. RA Utrecht: Menno Polak, Voorlopige inventaris van het familie-archief Huydecoper en aangetrouwde families, z.j. z.pl., inv. no 802. Gelegenheidsgedichten van J.H. van Lennep opgedragen aan jhr W.K. Huydecoper 1863-1882. De schoonzoon van jhr W.K. Huydecoper, mr J.J. Clotterbooke Patijn, Heer van Kloetinge (Kloetinge 1859 - Zeist 1922) was ook burgemeester van Zeist (1894-1919) en bewoonde het huis Veldheim aan de Utrechtseweg te Zeist.
21. Vgl. H. Emmer, Een feest in het Zeist van 1869, Bulletin van de Van de Poll-Stichting voor de Zeister geschiedenis (4) 1974, blz. 63-66.
22. RA Utrecht: J. Steur, Archief van het geslacht Huydecoper en van aanverwante families, z.j. z.pl., inv. no 2058. Aankoop dubbele grafkelder 1886.
23. H.J. van Eekeren, De Oude Kerk te Zeist. Uitgebreid en voltooid onder verantwoordelijkheid van de Van de Poll-Stichting te Zeist door ds P. Kuijper, deel 2, Zeist 1975, afbeelding no 71.

De buitenplaats Blikkenburg.
In 1850 gebouwd in opdracht van jhr J.E. Huydecoper
van Zeist.

De buitenplaats Wulperhorst.
Tussen 1858-1860 gebouwd in opdracht van het echt-
paar Huydecoper-Van Hardenbroek.

De buitenplaats De Brink.
In 1856 gebouwd in opdracht van jhr W.K. Huydecoper,
later burgemeester van Zeist.

36) ¹⁰¹⁸ In den jaar Dertien en acht honderd twee en twintig, den negen en twintigsten Augustus, des voormiddags om elf uur, is voer ons Scheit Ambtenaar van den burgerlijken Staat, die Gemeente van Zeist, kwartier van Amerfoort, Leerdwei Utrecht, gecompareerd:

Jan Elias Huydecoper, van Kersbergen, oud vier en twintig jaaren, Heer Eigenaar, wonende te Amsterdam, doelt hants Lich bevonden de binnende Gemeente Zeist.

Het kind onsen kind van het mannelijke geslacht heeft voorgesteld, op den negen en twintigsten Augustus, des morgens om negen ure, met hem Declarant Sepia Maria Trabelda Anna Josine Charlotte Saets van Amerongen, deszelfs Echtgenoot, oud twintig jaer, geboren aan het wijk hij van klaarsode Voorhamer, ja, Jan Louis Rynier Antonij Leibel, geboren.

De gemelde voorstelling en verklaring is gelecties in tegenwoordigheid van Jan Antonij Saets van Amerongen van Wousterberg, oud vier en vijftig jaer, Staatsraad in buitengewonen dienst, en Leo van Munsterl Genachtbare de Gedeputeerde Staten derze Provincie, en van Jan Antonij Saets van Amerongen, oud vier en twintig jaer, Tweede Luitenant bij de Lanciers, de een staande in de woonachtig te Utrecht, en de laatste gemeld in Garnisoen te Weorden.

Da heeft de Vader met de getuigen deze Akte, na geaan voorlezing, nevens ons onsexte kind, ten dage maande wyare voorneld.

J. H. de Kerkhof *J. de Kerkhof* *J. de Kerkhof* *J. de Kerkhof*

Geboorte-akte van jhr J.L.R.A. Huydecoper.
Zeist, 27 augustus 1822.

Portret van jhr Willem Karel Huydecoper (1830-1882).
Burgemeester en lid van de gemeenteraad van Zeist,
1863-1882.

"Bewegend en levend Oud Zeist"

Sinds enige jaren bezit de Van de Poll-Stichting een afdeling film. De films werden verkregen door het laten kopiëren van oude films uit particulier bezit. De eigenaars van de films kregen hun eigendom onbeschadigd en meestal verbeterd terug.

Het begint een traditie te worden op of rond de Bevrijdingsdag de z.g. bevrijdingsfilm in de bioscoopzaal "Figi" te vertonen. De belangstelling voor deze vertoningen is vaak overweldigend.

Hiernaast vinden ook veel voorstellingen plaats in tehuizen voor bejaarden. Vaak nodigen de laatsten kinderen en kleinkinderen uit. Veel nieuwe leden voor de Van de Poll-Stichting mochten op deze wijze ingeschreven worden.

In 1983 werden de tehuizen: Heerewegen, de Grote Koppel en El Dorado bezocht.

Een overzicht van de vertoningen in 1984 en 1985:

1984

- 22 jan. Films vertoond voor de Vereniging Zeist-Noord in Vollenhove.
- 5 mei Twee voorstellingen in Figi en één in de Sjalomkerk op het Vrijheidsplein.
- 15 sept. Doorlopende voorstellingen tijdens de "Open Dag" van de Van de Poll-Stichting in het Zeister Slot.
- 24 nov. In El Dorado, zelfstandig wonende bejaarden bezocht.

1985

26 maart Op de Slot-zolder de kopieën van de nieuwe films vertoond, verkregen van de heer Posthuma:

- 1) "De IJsbaan"; het bedrijf Broedelet; noodvervoer 1940-1945, de bevrijding en evacuees op het Zusterplein in de hongervinter 1944-1945.

- 11 april Films vertoond in het bejaardenhuis Brinkhove na een dia-voorstelling door de heer L. Visser.
- 23 april Tijdens het feest van het 12½-jarig bestaan van de Mirtehof films vertoond.
- 2 mei Voorstelling in de Lutherkapel.
- 3 mei Voorstelling van de bevrijdingsfilm voor geestelijk gehandicapte kinderen van de Choisy-school.
- 6 mei 's Middags twee voorstellingen in bioscoop Figi, waar vooral de zeister schooljeugd werd uitgenodigd;
's Avonds de herdenkingsdienst in de Oude Kerk, besloten met de vertoning van de bevrijdingsfilm.
- 7 mei Middag-voorstelling in Bovenwegen.
- 23 mei Middag-voorstelling in gebouw Jonathan voor de bejaarden van de N.H. Oudekerk-wijk.

De voorstellingen vinden een enkele maal plaats met de projector van het huis, meestal echter met de projector van de Zeister Stichting voor Kunst en Cultuur, waarvoor onze dank.

Wensen:

1. De films laten "stripes" d.w.z. van een geluidsband laten voorzien, waarop toepasselijke muziek en commentaar aangebracht kunnen worden.
2. Een eigen projector voor de Van de Poll-Stichting, waarop films met 18- en 24-beeldjes per seconde kunnen worden gedraaid.
3. Enige sponsors voor de filmafdeling, waardoor bovenstaande wensen vervuld kunnen worden en weer enige nieuwe -oude- films gekopieerd kunnen worden.

Op 2 mei 1985 vond een gesprek plaats met de heer H. Koster van de Nieuwsbode om te trachten grotere bekendheid aan de filmafdeling te geven en zo verenigingen en bejaardenhuizen beter te bereiken.

Van verschillende films was het op het nippertje dat nog een kopie gemaakt kon worden.

Gezien de grote belangstelling voor het materiaal zou het jammer zijn als de films verloren waren gegaan of nu nog onbekende films onbekend zullen blijven.

Tenslotte: In het snel veranderende Zeist, denk aan het centrum, zou nog veel vastgelegd kunnen worden wat binnenkort tot de historie van Zeist zal behoren.

H. Wels

Nijenheim 11-44
3704 AG ZEIST

Nieuwe Aanwinsten

Over de jaren 1983/1984 ontving onze Stichting o.a. de onderstaande schenkingen, waarvoor onze welgemeende dank. Wij hopen deze t.z.t. te kunnen tentoonstellen in een daarvoor geschikte ruimte.

1. Stukken betreffende de nalatenschap van mevrouw Vink (foto's, spaarbankboekjes, testamenten).
2. Acht zilveren voorwerpen (antiek) geschonken door mevrouw Felix.
3. Delfts blauw bord, Hosa Semna, 1928.
4. Bescheiden van ds P. Kuijper.
5. Klok met houten standaard met inscriptie: Gerrit Jan Uitman, geboren 4 december 1901 te Zeist.
6. Agenda's en tijdschriften betreffende het zeister lyceum.
7. Twee prenten van mevrouw Van Wageningen, "Molenbosch", Zeist.
8. Ingelijste aquarel van de Sint Josephkerk, 1922, aangeboden door de heer A.A. Fluitman, oud-kerkmeester Sint Josephkerk.

9. Duif van Pleines, 1898-1923; uit de nalatenschap van de heer E. de Klerk.
10. Vaandel van de Chr. Gemengde Zangvereniging "Laus Deo", Zeist, benevens bijbehorende kroon met medailles.
11. Vaandel Chr. Middenstands-Vereniging, opgericht 23 februari 1923.
12. Vaandel Gymnastiek Vereniging "Hercules", 12 november 1883, Zeist.
13. Vaandel "Caecilia", Zeist.
14. Twee ingelijste foto's van oud-Zeist, schenking van de heer F.J.D.J. van Amersfoort, Zeist.
15. Kalender oud-Zeist, foto's afkomstig uit de verzameling (1985) van de heer J. Bouwman, Poelestraat 38/1, Groningen.
16. Gids van Utrecht, de 25 tochten rond Zeist, prentbriefkaarten, alsmede een album van Zeist, geschenk van de heer en mevrouw Kruyt-Ferman, Zeist.
17. Doos met oude krantenknipsels en dergelijke van de directie van Broedelet b.v.
18. Vetvrije zakjes van de toenmalige firma Van Riesen, geschenk van mevrouw Velema-van Riessen, Zeist.
19. Twee restauratietekeningen uit 1951 van de R.K. kerk en de pastorie aan de Utrechtseweg nrs, 58 en 60, geschenk van de firma L. Gadellaa b.v.

Voorts willen we nog de aandacht vestigen op enkele nieuwe boeken in onze bibliotheek:

1. Buitenplaatsen langs de Utrechtse Heuvelrug. Een planologische verkenning van buitenplaatsen in Zeist en Driebergen, Zeist 1981.

2. Landgoederen, buitenplaatsen en buitenhuizen in het gebied van de Kromme Rijn, Langbroeker Wetering en de Utrechtse Heuvelrug, Zeist 1983.
3. Landgoederen in de omgeving van Beerschoten, natuur- en kunsthistorische verkenning, samengesteld door K.N.N.V., afd. Utrecht en Zeist, uitgave van de provinciale waterstaat, Utrecht 1984.
4. Wijck, H.W.M. van der De Nederlandse Buitenplaats, Alphen aan de Rijn, 1982.
5. Dekker, C. Het Kromme Rijngebied in de Middeleeuwen. Een institutioneel-geografische studie, Zutphen 1983.

J.Ch. Mollen-Hengeveld

De Iconografische Atlas van de Van de Poll-Stichting

Naast de Topografische Atlas, een verzameling van foto's van huizen, straten, openbare gebouwen, enz. in de gemeente Zeist, heeft de Van de Poll-Stichting ook een z.g. Iconografische Atlas. Daarin zijn bijeengebracht foto's van personen en van groepen van inwoners van Zeist. Er zijn heel oude, maar ook recente opnamen bij, alle alfabetisch gerangschikt in laden van het archief. Ze zijn zoveel mogelijk gedateerd.

Het is voor deze Iconografische Atlas dat wij uw aandacht vragen. Mocht u ons foto's willen afstaan die naar uw mening in dit archief een plaats zouden verdienen en daar goed bewaard zullen worden, dan zullen wij die gaarne ontvangen. Van groot belang is daarbij wel dat de naam (namen) van personen en groepen en het jaar van de opname vermeld worden, althans bij benadering.

Wij hopen van harte dat wij de foto's van vele (oud-) Zeistenaren in onze Iconografische Atlas een plaats mogen geven om ze voor de toekomst te bewaren.

Namens het archief van de Van de Poll-Stichting,

D.A. Bertoen-Brouwer

Sloophoekje

Het kortgeleden gesloopte hoekje tussen de Voorheuvel en de Emmastraat, waar de bouw van de muziekschool/bibliotheek thans in volle gang is.

De kartografie van Zeist

Deze titel belooft meer dan in onderstaande regels geboden wordt. Het is mijn bedoeling alleen kaarten te beschrijven uit de tijd vóór 1900, die Zeist en naaste omgeving betreffen. Moderne kaarten en kaarten van gedeelten van Zeist blijven buiten beschouwing.

Het "Leitmotiv" van dit artikel is aan te tonen de ontwikkeling van vage, schetsmatige en onnauwkeurige weergave van het oude Zeist naar steeds grotere nauwkeurigheid, duidelijkheid en volledigheid.

Hierbij wordt de uitgebreide kaartencollectie van de Van de Poll-Stichting op de voet gevolgd. Deze verzameling is enkele jaren geleden door mij chronologisch gerangschikt en van een voorlopige catalogus voorzien. Ir B. van Wijk heeft dit werk voortgezet en afgerond met een zeer uitgebreid overzicht van alle kaarten.

Het oudste Zeist

Zeist wordt in de bronnen het eerst in 838 vermeld. In de bekende Gids van Kraal komt een oudere vermelding voor: het jaar 808, toen Karel de Grote in Nijmegen op het Valkhof het Paasfeest vierde. De Utrechtse bisschop Ricfried was daar ook en keerde via Elst, Arnhem, Rhenen en Zeist huiswaarts. Helaas heb ik deze mededeling in geen enkele bron bevestigd gevonden. Misschien is iemand anders gelukkiger.

Van het middeleeuwse Zeist zijn geen kaarten bekend. Zou er ooit een kaart tevoorschijn komen, dan is het nog de vraag, of wij er veel aan zouden hebben, want in de Middeleeuwen was het kaartwerk erg primitief.

Toch is er over het middeleeuwse Zeist zoveel bekend, dat wij ons een vrij gedetailleerde voorstelling kunnen maken van de geografische situatie destijds. Na 838 wordt Zeist in de bronnen voor het eerst weer genoemd in 1028 en dan nog een paar keer vóór 1200. Na 1200 verandert dit geheel en worden Zeist en onderhorigen talloze malen vermeld.

Het Zeist van toen kunnen wij als volgt beschrijven. In de eerste plaats was er de Steenstraat met de Oude Kerk (de huidige Dorpsstraten). De Heerweg of Bovenweg vormde toen de voornaamste verbinding naar het oosten.

De overgang tot het eveneens zeer oude agrarische westen van Zeist vormde de Brink. De Vinkenbuurt (Eygen) en de Kroost worden al in 1259 genoemd, de Koppel en de Koppelweg in 1347, de Kroostweg en de Noordweg in 1371. Dit gebied viel onder het bisschoppelijk gerecht. Daarnaast bestonden meer naar het oosten de gerechten Cattenbroek en Stoetwegen.

De Zeisterbrug, op het snijpunt van Koppelweg en Koppeldijk, wordt sinds 1328 telkens genoemd. Vandaar strekte zich een smalle landstrook uit tot de Vinkenbuurt aan de Kromme Rijn met de toepasselijke naam van Brugakker. Waarschijnlijk heeft hier de oude verbinding met Utrecht gelopen, omdat de weg over De Bilt toen te drassig was, gelijk dat ook het geval was met de Benedenweg oostwaarts naar Driebergen. De weg liep dan verder van de Vinkenbuurt via Zeisteroever, het gebied langs de Kromme Rijn westelijk van Bunnik en al heel vroeg (1239) vermeld.

Ook andere Zeister punten noemen de middeleeuwse bronnen, zoals de Hakswetering en de hofsteden Cockaertshoeve, Couwenhoven en Brakel.

U ziet het, voldoende gegevens om zich een voorstelling te maken van de middeleeuwse situatie.

De zestiende eeuw

De oudst bekende kaart van Zeist en omgeving is van omstreeks 1540. Zij omvat het gedeelte der provincie Utrecht, gelegen tussen de stad Utrecht, Zeist, De Vuursche en Loosdrecht.

Het is meer een landschap dan een landkaart. De plaatsen worden aangeduid met kerken, boerderijen en bomen. De bisschopsstad ligt rechtsboven. Zeist aan de linkerkant. Het is allemaal erg schetsmatig, maar toch interessant om iets uit die tijd te hebben.

Op de voorgrond ziet men Sint Maartensdijk, toen ook

al straatdorp, en daarboven prijken de buurten Oude- en Nieuwe Wetering, die ook nu nog onder Maartensdijk ressorteren. Dan komt De Bilt met zijn molen, en bovenaan is er de verbinding (via Vrouwenklooster en Oostbroek), tussen Utrecht en Zeist, die ten onrechte "Steenwech" wordt genoemd, want dat was zij pas in Zeist. Zeist zelf wordt aangeduid met een kerk en vlak daarnaast een toren (dus geen kasteel). Mogelijk was het oude slot alleen maar een donjon. Over de exacte ligging hiervan zegt de kaart ons niets. Er wordt slechts aangeduid, dat Zeist behalve een kerk ook een donjon bezat.

Van dezelfde tijd (1542) dateert de kaart, gemaakt door landmeter Jacob van Deventer. Het is een eerste weergave van de hele provincie met het noorden aan de bovenkant, dus meer een landkaart in de huidige betekenis, maar dan erg summier en zonder wegen.

Dan komt de kaart van Christiaan 's Groten (circa 1573), waarop wel wegen voorkomen, maar die kloppen niet. De Woudweg, destijds een rechtstreekse verbinding tussen De Bilt en Woudenberg, loopt direct op Zeist aan. De Bovenweg zet zich vanaf Zeist voort in de richting van Maartensdijk. De weg Utrecht-Maartensdijk ontbreekt en De Bilt en Driebergen ontbreken eveneens.

Tenslotte is er de kaart uit 1594, waarvan J. van Diepenem in 1646 een kopie maakte. Zij omvat het gebied tussen Utrecht, Zeist, Doorn, Leusden, Amersfoort en Soest. Het is weer een soort landschap met het noorden bovenaan. Hier laat de Woudweg het op een grote heuvel gelegen Zeist links liggen en men herkent de Zeister punten Dinslaecken (Dijnselburg) en het Panhuis. De verbinding Utrecht-Amersfoort is nog niet de spatrechte weg uit 1652, maar een bochtige weg via de Leusderberg, die ongewoon uitvoerig is getekend met een flink aantal moeilijk thuis te brengen namen als Noortgraven, Winterstruycken, Klein en Groot Breest (?) enz.

Hornhovius

De kaart van Hornhovius uit 1599 betekent een flinke stap voorwaarts. De hele provincie wordt afgebeeld met een duidelijk onderscheid tussen de agrarische gebieden ten zuiden van Zeist, Driebergen en Doorn, alsmede rond Woudenberg en Scherpenzeel enerzijds, en de woeste gronden daartussen, aangeduid door heuveltjes. Wegen, plaatsen en rivieren staan er duidelijk op en er worden nu voor het eerst ook verbindingen met name genoemd, zoals de Rijzenburger en Odijker Steeg. Daarentegen moeten belangrijke wegen zoals de Benedenweg en de Woudweg het zonder aanduiding stellen.

Zeer uitvoerig is de kaart voor de Langbroeker Wetering. Hier worden vele buitens aangeduid. In Zeist worden Blikkenburg en Kersbergen als kastelen weergegeven, Zeist zelf alleen als dorp. Bestond de donjon toen niet meer?

Ik vraag mij wel af, of Hornhovius, wat Zeist betreft, wel erg gelukkig is geweest. De Woudweg komt weer te dicht bij de oude dorpskern en de eeuwenoude Bovenweg schittert door afwezigheid. Blikkenburg ligt een heel eind ten westen van de Zeister kerk in plaats van ten zuiden daarvan. De flauwe bocht, die de weg naar Utrecht bij de Oude Kerk maakt, is bijna loodrecht geworden. En zo uitvoerig is de kaart nu ook weer niet, dat er ruimte zou zijn voor de wegen in Zeist-West.

Bernard de Roy

In de zeventiende eeuw gebeurt er een hele tijd niets en dan plotseling komt de kartografie van Zeist in een stroomversnelling door het uitstekende kaartwerk van De Roy. De landmeter Bernard de Roy (uitspraak De Rooi) maakte in 1677 een "Caerte van de Hoge, Lage en Middellbare Jurisdictie van Seyst ende Driebergen". In 1699 verscheen zijn kaart van de provincie Utrecht, waarvoor de opmetingen in de jaren 1676 tot 1695 werden verricht.

De Roy geeft ons voor het eerst een uitvoerige en

betrouwbare weergave van het toenmalige Zeist. Het is ondoenlijk hier de hele kaart te beschrijven, maar ik wil toch enkele punten noemen waaruit u duidelijk zal worden, welk een grote vooruitgang het werk van De Roy heeft betekend.

Aan de grens met De Bilt zien we de hofstede Blauwe Schorteldoek en de herberg De Klomp aan de ingang van de spatrechte sinds 1652 aangelegde Amersfoortse Weg met de bekende "vakken". Dat waren rechthoekige stukken terrein aan weerskanten van deze weg, welke aan gega-digden werden verkocht en in het huidige landschap nog terug te vinden zijn. Op een van die vakken ontstond de herberg Huis ter Heide.

In Zeist-West worden nu voor het eerst de wegen duidelijk en met name weergegeven: de Noordweg, de Bree-steeg (Koppelweg), de Koppelsluis en de Koppeldijk. Nog niet de tweede herberg De Klomp, die Zeist destijds rijk was. De Seyster Vaart (Grift) staat er nauwkeurig op, evenals de Kroostweg, waarvan de naamsaanduiding echter naar de Utrechtse Weg is verschoven. De Seysterweg (Utrechtse en Driebergse Weg) en de (Arnhemse) Bovenweg lopen nu netjes evenwijdig naast elkaar. De Woudweg blijft op gepaste afstand van Zeist, zoals hij thans nog door de Austerlitzse bossen loopt. Andere punten zijn de molen (aan de Molensteeg), de Beltessteeg (Couwenhovenlaan), de Tiendweg, de Kersbergensteeg, de kastelen Kersbergen en Blikkenburg. Ook het "Huis te Zeist" staat erop, maar nog zonder de gezichtslanden (Koelaan en Slotlaan).

De kaarten van 1677 en 1699 zijn in wezen gelijk, maar iets verschillend getekend. Op de kaart van 1677 ontbreken terreinaanduidingen, zoals heuveltjes en bomen, die de kaart van 1699 wel vertoont. Ook worden de "vakken" op de kaart van 1677 nog maar provisorisch aangeduid.

De achttiende eeuw

In de tweede helft van deze eeuw was Isaak Tirion de bekende uitgever van het standaardwerk "Tegenwoordige

Staat der Vereenigde Nederlanden". Voor de landkaarten daarin heeft De Roy model gestaan, ze zijn echter minder uitvoerig en nauwkeurig. Dit is ook het geval met de "Nieuwe Kaart van de Kwartieren van Eemland en 't Overkwartier in 't Sticht van Utrecht", anno 1772 uitgegeven te Amsterdam bij dezelfde Isaak Tirion.

Zelfs de foutieve plaats van de Kroostweg is van De Roy overgenomen. Er staan storende fouten in de kaart, die bij De Roy niet voorkomen. De Driebergse Weg zet zich voorbij Zeist niet voort, hij gaat over in de Arnhemse Bovenweg en heet verderop Kroostweg. De Kroostweg zelf ontbreekt. Op een dergelijk voor Zeist belangrijk punt klopt Tirion dus helemaal niet. Ik vermoed, dat de onzorgvuldigheid van Hornhovius' kaart, gecombineerd met De Roy's verkeerde aanduiding van de Kroostweg voor deze vergissing verantwoordelijk is. Blijkbaar kende de maker van de kaart de situatie in Zeist niet.

In tegenstelling tot Tirion betekent de kaart van J.G. Praalder uit 1770 wel een verbetering. Zij omvat het oostelijk gedeelte van Zeist en is de uitvoerigste kaart, die wij tot dusver over onze woonplaats bezitten. Wij zien het Slot met zijn gezichtslanden (Koelaan en Slotlaan), de huizen Kersbergen, Blikkenburg, Rhijnwijk en Wulperhorst, de hoeven De Bunzing, De Preekstoel (tegenover de Molenweg), Schaalenburg (later Kleine Breul), Brakel, De Hoef (aan de Tiendweg) en (niet met name genoemd) Stoetwegen en Zomerdijk. Ook worden afgebeeld het Molenbosch, de nabijgelegen molen, De Breul en Beek en Royen met gezichtsland.

Er zijn enkele tekortkomingen. Zo staan aan de Steenstraat maar enkele huizen ingetekend en de gebouwen van de Broedergemeente ontbreken geheel, terwijl zij toen al een heel eind gevorderd waren.

Een mooie westelijke aanvulling op Praalders kaart vormt het "Plan van het Campement bij Zeyst betrokken den 23 juny 1787". Het was toen de tijd der patriotten kort voor de komst van de Pruisen. De patriotten waren in de stad Utrecht de baas en de naar Amersfoort uitge-

weken Staten legerden toen troepen op strategische punten rond Utrecht, zoals in een kamp te Zeist, dat ongeveer ter plaatse van het huidige sanatorium lag.

Daaraan danken wij deze mooie kaart, die vooral interessant is door de nauwkeurige weergave van Zeist-West en de aanduiding van de bodemgesteldheid, namelijk weide, bouwgrond, hoog- en laaghout en heuvels. De hoeven Grote en Kleine Koppel, De Kroost en Zijdewegh worden voor het eerst met name aangeduid.

Veranderd aanzien van Zeist

Sinds de Middeleeuwen vormden de Boven- en Benedenweg de overgang tussen het agrarische zuiden en het hoger gelegen "woeste" noorden met zijn onafzienbare heidevelden en zandheuvels.

Dat was het uitgestrekte gebied tussen Zeist, Soest en Leusden. Hier lieten de boeren uit de omgeving hun schapen weiden en staken zij er plaggen. De Zeister boeren kozen daartoe de route langs de Schapendrift (Sanatoriumlaan), Molensteeg (Molenweg) en Heidesteeg (Heideweg).

De grenzen in dat gebied stonden niet vast en de zestiende en zeventiende eeuwse bronnen vermelden geschillen hierover, waarbij namen vallen als "de Heetberch, de Strylo tegens Amersfoort, de Eselenberch, de Winterstruycken en de Weerdin", namen, die men terugvindt op de kaart van 1594.

In de achttiende eeuw werd een gedeelte van dat gebied ontgonnen en bebost. In de eerste plaats het terrein rond de "vakken" van de nieuwe Amersfoortse Weg. En dan het grote trapeziumvormige slotpark, dat zich ten noorden van de Zeisterstraat uitstreckte. Dit beboste terrein met zijn vele paden werd in de lengte doorsneden door de gezichtslanen van het Slot en Beek en Royen en hield plotseling op bij de huidige Krakelingweg.

Heel duidelijk is dat te zien op de "Situatiekaart der Genie" van 1790, nummer 7. Dit nummer betreft Zeist en omstreken (er zijn ook nummers voor de wijdere omgeving).

Het nog niet beboste terrein ten noorden van de Bovenweg is alles "zandduynen" of "hooge zand". Ook het terrein van het latere Austerlitz. Daar hoefden de Fransen geen bos te kappen voor hun grote legerplaats ... De percelen van Zeist-West worden scherp weergegeven met een groot aantal gebouwen. De Zeisterstraat is nu voor het eerst volgetekend. Men ziet Veelzigt met een hele rij huizen aan de westkant. Ook de Brink vertoont verscheidene huizen. De afsplitsing van de Woudenbergse Weg vanuit de Slotlaan is al heel duidelijk af te lezen!

Links op de kaart loopt nog de spatrechte Amersfoortse Weg van 1652. De Utrechtse Weg vertoont bij De Blauwe Schorteldoek en de herberg De Klomp een eigenaardige "knik", die ook al voorkomt op de kaart van De Roy. De nieuwe Amersfoortse Weg, die thans als een gezichtslaan direct op het huis Vollenhove aanloopt, is op de kaart al aangegeven. Het zal niet lang meer duren, of deze weg komt voor de oude weg in de plaats. Althans voor het laatste gedeelte: dat is nu nog waar te nemen in het nog bestaande stuk van het landgoed Vollenhove. Door die wegverlegging is ook de knik verdwenen.

Deze mooie kaart is kennelijk onvoltooid gebleven, want naast grote nauwkeurigheid zijn er grote leemten. Zo klopt van het Slot en de Broedergemeente bitter weinig. En van de Bovenweg ontbreekt het westelijk gedeelte.

De Franse tijd

Uit 1802 dateert het "Plan van Zeist", een kopergravure door C. Forssell, naar J. Petersen. Dit is de eerste kaart, die de kern van Zeist gebouwd voor gebouwd nauwkeurig laat zien.

Zij omvat het Slot, de Broedergemeente, de Zeisterstraat en naaste omgeving. De Zeisterstraat is nu in twee delen gesplitst door het Rond, toen nog een door water omgeven "echt" rondeel. Verscheidene gebouwen zijn met name aangeduid, zoals de Oude Kerk, het Hof van Holland (logement naast de kerk), Boogaars Lust

(Veelzigt), het Rechthuis, de predikantswoning, Beek en Royen, het huis Karseboom Plaats (later Klein Schoonoord, in de volksmond olie- en azijnstel). Ook het Nieuwe Logement van de Broedergemeente, nog niet aan het Rond, maar iets meer westelijk ter hoogte van Broedelet. Verder ziet men enkele gebouwen langs wat later Maurikstraat, Kerkstraat en Donkerelaan zal heten.

De Brouwerij, de zijdefabriek aan de Karpervijver en de boerderij Griffesteyn ontbreken niet, terwijl de Slotlaan de naam Weg naar Amersfoort draagt en wordt omzoomd door een smal water.

Aan de weg naar Utrecht voorbij Veelzigt staan al vele huizen, maar alleen aan de noordkant, de zuidzijde werd tot in de twintigste eeuw ingenomen door Kersbergen.

De Carte du Camp d'Utrecht anno 1804 toont ons het grote Franse legerkamp van generaal Marmont op het terrein waar nu de buurtschap Austerlitz ligt. De piramide is er al, men ziet de Woudweg (Oude Woudenbergse Zandweg) met de Krakeling (Boulangerie et Boucherie de l'Armee, later herberg) en aan een zijweg het goed "Damblai", later Wallenburg. Alles is nog zand en heide, behoudens rondom Zeist, Driebergen-Rijzenburg en de Amersfoortse Weg.

Maar de ontginning van dit woeste gebied zal niet lang meer op zich laten wachten. Hieraan zijn de namen verbonden van de mysterieuze d'Amblé van Wallenburg, P.J. van Oosthuyze, bewoner van Sparrendaal in Driebergen-Rijzenburg en legerleverancier, en de Franse ex-kapitein F.A. Hubert, woonachtig op het goed Heidelanden in Austerlitz. Al deze heren bezaten grote stukken land in Austerlitz en omgeving. De heer Hubert deed later zijn bezit over aan de Amsterdamse koopman J.B. Stoop. Diens dochter trouwde met de heer Arnoud Jan de Beaufort.

In het aardrijkskundig woordenboek van Van der Aa (verschenen tussen 1838 en 1851) wordt medegedeeld, dat sedert de aanleg van de Woudenbergse Straatweg in 1830 aanzienlijke ontginningen van heidegronden in Auster-

litz hebben plaatsgehad.

Op de achtereenvolgende kaarten is duidelijk te zien, dat dit ook buiten Austerlitz geschiedde en dat de ontginning hoofdzakelijk neerkwam op bebossing.

De negentiende eeuw

De kaart van J. van der Monde (1827)

Net als op de kaart van 1802 wordt ook hier het centrum van Zeist afgebeeld. Het was toen de gezapige en gemoedelijke Biedermeiertijd van koning Willem I.

Er zijn overal van die rustgevende landhuizen ontstaan langs de wegverbindingen met De Bilt en Driebergen, zoals wij die kunnen zien op de prenten van Mourot (1829). De kaart toont ons Schoonoord, Klein Schoonoord, Sparrenheuvel en Hoog Beek en Royen aan de Driebergse kant. Het is merkwaardig hoe weinig er sinds de Franse tijd is veranderd in het dorpscentrum zelf. Wel is er een rij huizen ontstaan aan de oostzijde van Nootgedacht. Het lijkt of die aan de westkant van de Laan van Beek en Royen staan, maar dat komt, doordat deze laan niet juist is ingetekend en wat naar links is verschoven.

De kaart van de hofstede Hoog Beek en Royen en aangrenzende gronden

Deze kaart van juli 1830 is zeer nauwkeurig en een welkome aanvulling op die van Van der Monde. Aan het Rond is een huis getekend met een uitspringend gedeelte in het midden, dat ook voorkomt op de kaart van 1802 en op een prent uit 1823. Mogelijk hebben de dames Walkart nog in hetzelfde huis gewoond, want dat had ook zo'n uitspringend gedeelte over twee verdiepingen, net als op de prent anno 1823. De huizenrij, die Van der Monde aan de Laan van Beek en Royen plaatste, staat nu duidelijk aan Nootgedacht.

De Voorheuvel ontwikkelt zich als tweede centrum: hier staan al verscheidene huizen.

De Topografische kaarten

De Van de Poll-Stichting bezit een kaart op schaal 1 : 50.000, in 1855 gegraveerd door het Topografisch Bureau en verkend in 1847 en 1848. Zij betreft de sectie Amersfoort en omvat ook Zeist en wijde omgeving. De Voorheuvel is hier volgebouwd en ook staan er huizen aan de noordwestzijde van wat nu Eerste Hogeweg heet.

In Zeist-West ziet men de hoeve De Snep, vroeger Kleine Koppel, die misschien zo is gaan heten vanwege het scherpe snijpunt van Noordweg en Koppelweg. Ook vinden we hier de boerderij Veldhuyzen, die op volgende kaarten telkens weer voorkomt en later De Plomp heeft geheten. Die is in de zeventiger jaren afgebroken.

Aan de Arnhemse Bovenweg staat ter hoogte van de Julianalaan de villa Lusthof, die ook nog in 1861 op de kaart voorkomt en daarna heeft plaats gemaakt voor de buurt Siberië.

Meer naar het noorden treft men de herbergen De Jager en Londen aan, en verder de Krakeling, de Nieuwe Krakeling aan de Woudenbergse Straatweg met tol, en in Austerlitz het verdwenen huis Heidenoord, de Heidelanden, waar destijds de grondbezitter Hubert woonde, en het Witte Huis, nu de zetel van de Boswachterij Austerlitz.

Ook Wallenburg wordt afgebeeld. Daar staat thans geen gebouw meer, maar het is nog duidelijk met zijn "wallen" in het terrein terug te vinden, evenals de verdwenen (Oude) Krakeling.

Wat de bebossing betreft, die is al een heel eind opgeschoten, maar heeft nog lang niet de huidige omvang bereikt. Zo is er een grote kale plek tussen de Oude en Nieuwe Krakeling en rondom Wallenburg en Austerlitz is er ook nog niet zoveel bos. De noordkant van de piramide is nog open terrein.

Ongeveer dezelfde toestand van bebossing ziet men op de kaart anno 1867 uit Kuypers bekende gemeente-atlas en in latere negentiende-eeuwse kaarten is het beboste gebied ook aanmerkelijk kleiner dan thans.

Van deze kaart is een vergrote en zeer duidelijke kopie gemaakt door de Planologische Dienst te Utrecht,

getiteld Zeist en omgeving in 1847. Alleen ontbreken hier naamsaanduidingen.

Er zijn ook kaarten van de Topografische Dienst in kleur en op schaal 1 : 25.000. Afgezien van de veldminuut uit 1849 beginnen die kaarten wat Zeist betreft in 1872. De tweede uitgave dateert van 1885.

De kaart van Van Giessen 1861

Hier hebben wij een juweel van een kaart, vervaardigd op last van het gemeentebestuur door J.H. van Giessen in niet minder dan 6 bladen!

Het is een kleurenlithografie op de bijzonder grote schaal van 1 : 8.750. Alle gebouwen staan erop en bij de buitenplaatsen zijn niet alleen de vijvers duidelijk in blauw weergegeven, maar ook de overtuinen zijn expliciet vermeld, bijv. bij Lommerlust, Nieuweroord en Veldheim: die strekken zich dus uit aan weerskanten van de Utrechtse Weg.

Achtereenvolgens ziet men Eikenstein, Villa Nuova, Ma Retraite, Veldheim, de R.K. kerk, Schaerweide, en verder Den Brink, Beeklust en Stenia, met daartegenover Welgelegen, Bloemenheuvel, Paviljoen, Klijnhoeve en Weltevreden, dan Lommerlust, de aaneengesloten bebouwing tot Veelzigt en daartegenover Kersbergen.

Aan de Driebergse kant vindt men Hoog Beek en Royen, Sparrenheuvel, Klein Schoonoord, Schoonoord, Molenbosch en Heerewegen. Vele van die buitens ziet men op de prenten van Lutgers anno 1869.

Wat de dorpskern betreft is nu de westzijde van de Laan van Beek en Royen volgebouwd, ook de Jufferstraat en de Hartesteeg, met de stal van Van Arkel. Het huis, waar later de dames Walkart woonden, heeft nog geen naam maar wel een overtuin, waar nu Figi is.

Daarnaast is er een tweede dorpskern ontstaan langs de Bovenweg. Deze is nu met huizen volgebouwd tot voorbij Schaerweide en de Stroobuurt daarachter, maar dan alleen aan de noordkant, want aan de andere zijde liggen de tuinen van de buitens.

De Voor- en Achterheuvel zijn nu volgebouwd maar bij

de Eerste en Tweede Hogeweg vormen de buitens weer een belemmering!

Zo staan er huizen aan het begin van de Eerste en het einde van de Tweede Hogeweg en dan alleen aan de noordzijde, de rest wordt nog lange tijd ingenomen door de buitens Veelzigt, Huis ten Bosch en daartegenover Choisy, en verder het gebied van het latere Walkartpark.

Aan de overkant van Choisy was het zogenaamde Kampje, dat in 1905 door de heren Stoové in eigendom werd verworven en waar nu de Heerenlaan doorheen loopt. Kennelijk mocht daar vóór 1905 niet gebouwd worden, want Nooitgedacht blijft met zijn huizen tientallen jaren zorgvuldig aan de oostkant.

Ook de Krullelaan is aan de zuidzijde bebouwd en aan de Woudenbergse Weg staat al een huis Boschoord.

Ik moet het hierbij laten, maar u ziet, dat er schot is gekomen in de ontwikkeling van de dorpskern.

De kaart van Van Giessen heeft één bezwaar: de bodemgesteldheid wordt niet weergegeven. Daarvoor kan men het best de topografische kaart van 1872 raadplegen.

Latere negentiende-eeuwse kaarten

Vergelijken wij eerst eens de topografische kaarten van 1872 en 1885.

In 1872 is de Slotlaan voorbij Choisy en Weeshuis nog niet bebouwd. Er bestaat nog geen Antonpark, Lapèrepark en Wilhelminapark.

De kaart van 1885 toont aan de Slotlaan het hotel Parkoord bij de Jagerlaan en aan de andere zijde de villa's Parklust en Parkhill in het zojuist ontstane Wilhelminapark. Tussen die beide villa's loopt een doorgang naar de Slotlaan, die tegenwoordig nog bestaat en een der drukste punten van ons moderne Zeist is. Verder ziet men het Antonpark in aanbouw en het tracee van het Lapèrepark (het latere Transvaalpark).

Eerst omstreeks 1900 vertoont de Slotlaan de aaneengesloten bebouwing van nu en verschijnt het station van de Centraal Spoor op de kaart.

Tenslotte nog iets over een zeer mooie en uitvoerige

kaart uit de collectie van de Van de Poll-Stichting. Het is een "kopie-uittreksel uit de kadastrale kaarten der gemeente Zeist", op de ongekend grote schaal van 1 : 2.500!

Deze kaart is niet gedateerd, maar ik meen het jaar 1885 te kunnen aanhouden. Immers, de gasfabriek ligt nog aan de Blikkenburger Vaart en de Slotlaan is nog niet volgebouwd. Naar deze gegevens zou men de kaart ook vroeger kunnen dateren, 1880 bijv., maar dat wordt weer uitgesloten door de vermelding van het Wilhelminapark (toen natuurlijk nog niet zo geheten!) met zijn vijver en een paar villa's.

Er staan op deze kaart ook een paar families, die de grote huizen bewoonden, zoals de dames Walkart, de familie Voute in het kortgeleden afgebroken huis tegenover de voormalige Sociëteit en de familie De Geer van het huis Middenhoeve.

Tussen hotel Parkoord en het Weeshuis bevindt zich het "Slotlaanpark", dat kennelijk niet lang bestaan heeft.

Zo heeft Zeist zich gedurende de negentiende eeuw in een rustig tempo ontwikkeld tot een bebouwde kom rondom de Dorpsstraten, de Bovenweg en de Slotlaan. Afgezien van de buurtschap Austerlitz is er verder in deze grote gemeente nog geen aaneengesloten bebouwing.

Ik sprak van een rustige ontwikkeling, maar vergeleken bij vorige eeuwen was het tevens een ontwikkeling in versneld tempo. Een versnelling, die zich na 1900 - zoals bijna overal - nog in versterkte mate zal voortzetten.

H. Emmer

Geraadpleegde literatuur

Bronnen voor de geschiedenis van Zeist, uitg. Van de Poll-Stichting, deel I, afl. I, II en V.

L. Visser, De straatnamen van Zeist, 1978.

W. Grapendaal, De buurtschap Austerlitz in het licht der historie, 1954.

H.J. van Ekeren, De Oude Kerk te Zeist, uitgebreid en voltooid door ds P. Kuijper, deel 1 en 2 (1974-1975).

Prof. dr J.Ph. de Monté verLoren, Een en ander uit de rechtsgeschiedenis van Zeist (bulletin juni 1974).

Dr H. Emmer, Het kruispunt tussen Zeist en De Bilt (vierde bulletin 1971).

Dr K. Galis, De herberg "Het Huis ter Heide" (vierde bulletin 1971).

Dr J. Meerdink, Zeist in 1786 en 1787 (bulletin juni 1979).

Prof. dr C. Koeman, Kleine karteringsgeschiedenis van de provincie Utrecht (in Kaartmakers van 't Sticht, 1974).

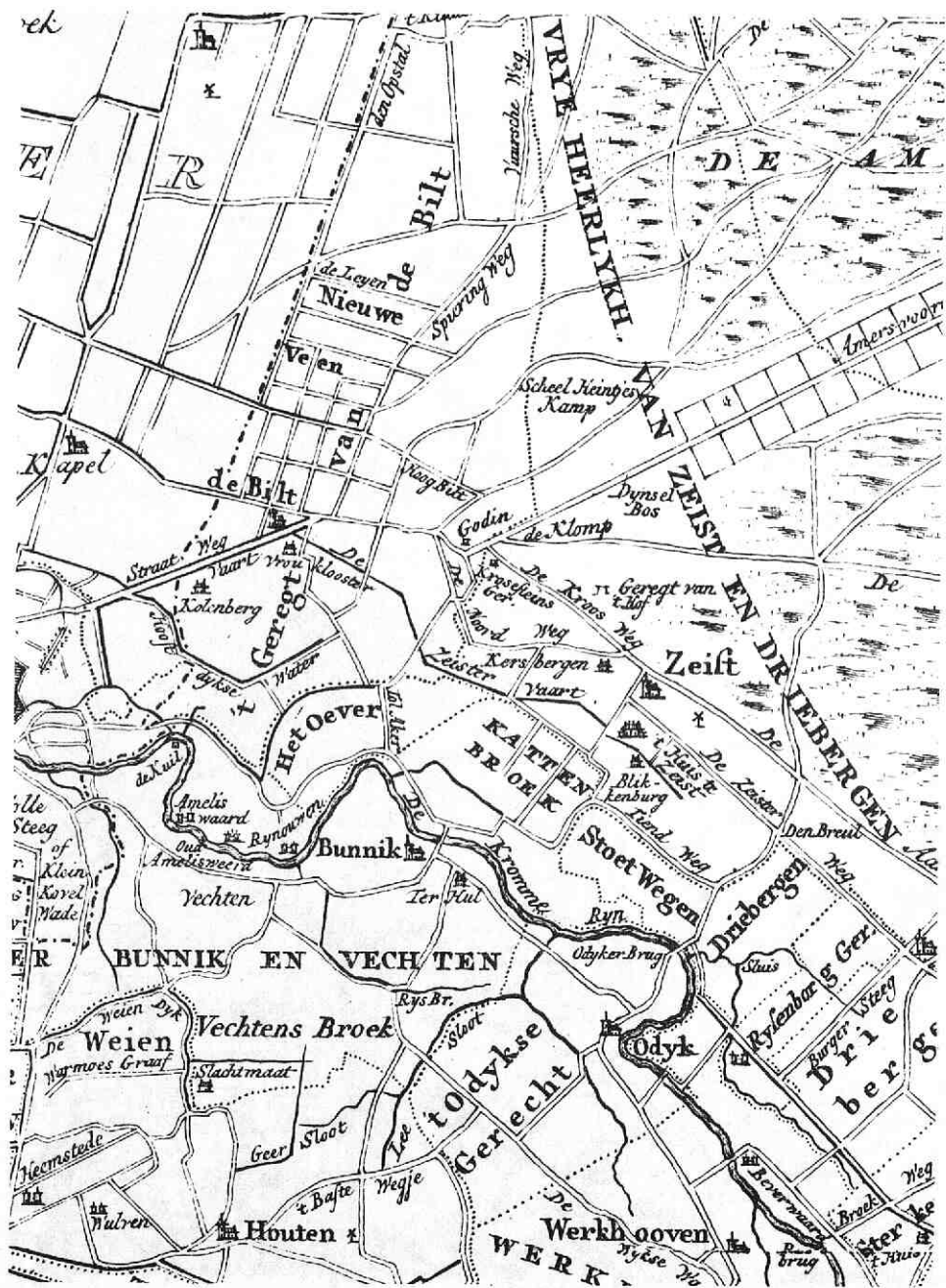
Prof. dr J.Ph. de Monté verLoren, Geschiedenis van de Zeister Dorpsstraat (lezing), uitg. Van de Poll-Stichting, 1953.

Ds P. Kuijper, Dorpsbeeld van Zeist in de Middeleeuwen, 1-7 (Zeister Courant 1950).

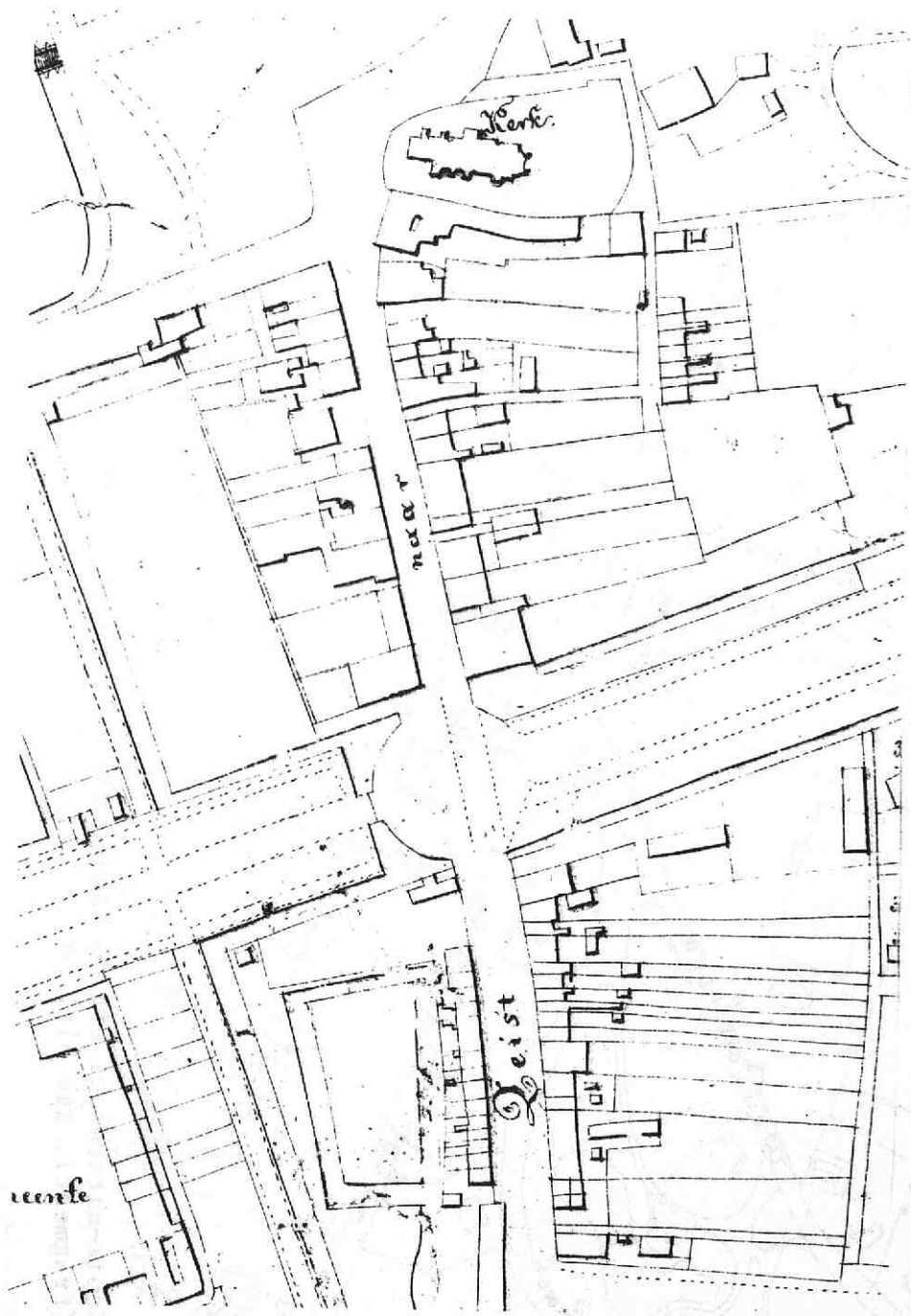
Prof. dr W. van Iterson, Hoe heeft Zeist zijn vroegere dorpsgronden verloren? (lezing), uitg. Van de Poll-Stichting 1960.

De kaart van De Roy 1699 (fragment), zie blz. 45

De kaart van Tirion 1772 (fragment), zie blz. 46

De kaart van de Hofstede Hoog Beek en Royen 1830 (fragment), zie blz. 50

Uit de kluis geklapt

De meeste donateurleden van onze Stichting zullen wel weten, dat de Van de Poll-kamer in het Slot de bewaarplaats is van het archief en de bibliotheek. Een kleinere groep weet, dat men er ook een uitgebreide kaartenverzameling kan raadplegen, evenals een fotocollectie en een prentenkabinet. Maar weet men ook dat de Stichting voorwerpen verzamelt? Misschien niet en daarom leek het ons wel aardig om de leden iets meer over onderdelen van deze verzameling te vertellen.

In de loop der jaren zijn er allerlei zaken binnengebracht die in wezen niets met elkaar te maken hebben of het moest zijn dat de schenkers uit Zeist afkomstig waren.

Zo bezitten wij een aardige hoeveelheid kinderspelen en puzzels, een collectie geologische- en archeologische vondsten en wat wij "kleingoed" noemen. Dit zijn voorwerpen van klein formaat, zoals penningen, knopen, glaswerk, fotolijstjes en "Souvenirs van Zeist". De penningen nemen in deze groep de belangrijkste plaats in en daarom gaan we daar wat dieper op in.

Onze verzameling bevat penningen afkomstig uit het legaat van de familie Van de Poll, uit het bruikleenarchief van de familie Van der Mersch en een klein deel uit onbekende of niet meer te achterhalen schenkingen.

Wat is een penning? Een penning is een metalen muntachtig gedenk- of sierstuk zonder wettelijke betaalkracht 1). Dit laatste is het belangrijkste kenmerk: een penning kan nooit als munt dienen.

Peningen worden gegoten, gegraveerd of geslagen. Zij hebben een voor- en een keerzijde. Over de techniek van het penning-maken kan men kort zijn.

Gegoten penningen worden met behulp van een mal gemaakt. De mallen van vóór- en keerzijde worden vóór de gieting samengevoegd, zodat de penning in één keer kan worden gegoten. Het graveren van een penning gebeurt

door de voorstelling uit te steken op de beide zijden van de plaat met behulp van een burijn of graveerstift. Geen twee penningen met hetzelfde onderwerp zijn dan ook gelijk.

De derde manier van penningen vervaardigen is het slaan met stempels. Het metalen plaatje wordt in een schroefpers bevestigd, zodat het niet kan verschuiven. Daarna wordt de voorstelling er met stempels ingeslagen.

Een penning onderscheidt men naar voorstelling, niet naar techniek. Men kan ze verdelen in historie- en portretpenningen, familiepenningen, sier-, leg- en gedenkpenningen en prijspenningen. Soms loopt dit onderscheid in elkaar over. De collectie van de Van de Poll-Stichting heeft van de meeste soorten wel enkele exemplaren. Om ze allemaal te beschrijven en af te beelden zou wat te ver voeren en daarom hebben wij een keus gemaakt. In de eerste plaats kozen wij de penningen die betrekking hebben op Zeist of de directe omgeving. Daarnaast zijn nog enkele willekeurige exemplaren gekozen om enige indruk van ons bezit te geven.

Historiepenningen

Historiepenningen hebben betrekking op bijzondere gebeurtenissen. Vaak zijn dat gebeurtenissen waarbij het koningshuis betrokken was. In onze verzameling bevinden zich een aantal van deze penningen.

De oudste dateert uit 1849 en is geslagen ter gelegenheid van de inhuldiging van Willem III. De penning is van koper en heeft een doorsnee van 22 mm. Het ontwerp is van G.P. Schouberg 2) (afb. 1a/b). De voorzijde toont een opengeslagen boek met de tekst "Grondwet Art. 50, 51, 52". Daarboven een kroon en achter het boek staan twee gekruiste zwaarden. Het geheel is omgeven door guirlandes.

De keerzijde geeft de tekst: "Ingehuldigd Willem III Koning der Nederlanden XII Mei MDCCCXLIX". In het midden zien wij een open lauwerkrans met daarboven een

ster. Deze penning, die als strooipenning (dat wil zeggen in grote oplage) werd verspreid, heeft in ons geval een gesoldeerd oogje, waardoor hij als hanger gedragen kon worden.

1a

1b

Een andere penning, die betrekking heeft op het koningshuis, is gegoten na het bezoek van de vorstinnen Emma en Wilhelmina aan Amsterdam. Dit bezoek vond plaats in 1891. De voorzijde van de penning laat een dubbelportret van de beide dames zien, naar het ontwerp van prof. Bart van Hove, hoogleraar aan de Rijksacademie van Beeldende Kunst in Amsterdam. De uitvoering is van J.P.M. Menger. Als randschrift is te lezen: Het Vaderland getrouwe tot in den Dood.

De keerzijde is een ontwerp van W. Schammer en toont het stadswapen van Amsterdam. Dit ontwerp komt ook bij andere herdenkingspenningen voor, het is een standaard-ontwerp. Men hoeft alleen de tekst aan te passen. In dit geval lezen wij: Aan hare Majesteiten de Stad Amsterdam 26-29 Mei 1891.

De penning is van brons, met een doorsnee van 65 mm en een gewicht van 150 gram, waardoor het een van de zwaarste exemplaren uit de collectie is (afb. 2a/b).

Uit het legaat van de familie Van de Poll hebben wij een zilveren penning, uitgegeven ter gelegenheid van de geboorte van Prinses Juliana in 1909.

De voorzijde toont de buste van Juliana van Stolberg, moeder van Willem de Zwijger. Zij wordt omgeven door een krans van takken van de oranjeboom. Boven haar hoofd staat de datum 30 April MDCCCXCIX, onder haar afbeelding de naam Juliana, kunstig ineengevlochten.

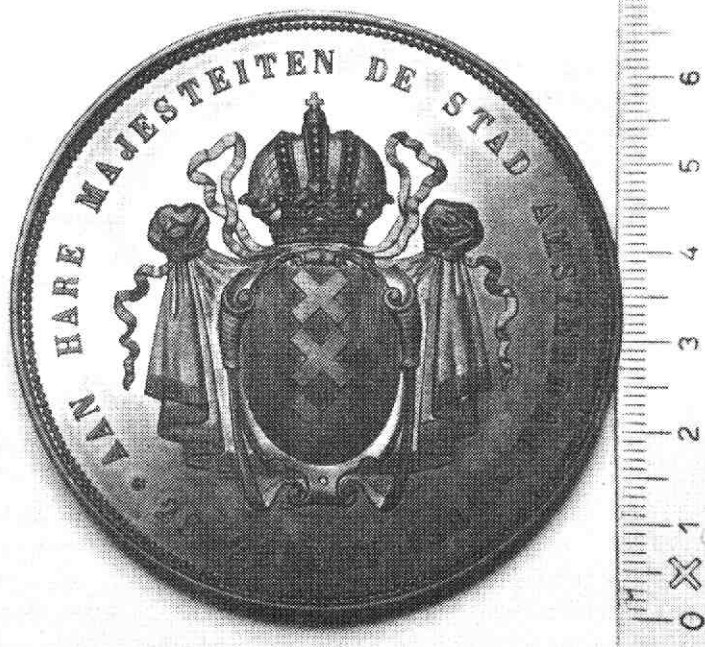
De keerzijde toont een dubbelportret van Koningin Wilhelmina en Prins Hendrik, naar links gewend. Dit reliëf is een ontwerp van de friese beeldhouwer Pier Pander, die vele uitstekende portretten van de leden van ons vorstenhuis maakte. De uitvoering van de gehele penning werd door C.J. Begeer in Utrecht volbracht 3).

De penning heeft een doorsnede van 60 mm. Heel aardig is dat dit voorwerp nog in de originele cassette zit. Het is een koningsblauwe doos met gouden bladranken in reliëfdruk. De schijf zelf ligt in een donkerblauw, fluwelen foudraal, dat opklapbaar is. Men kan de penning dus rechttop tentoonstellen (afb. 3a/b).

2a

2b

3a

3b

Familiepenningen

Van de historische penningen naar de familiepenningen is maar een kleine stap. Het gaat bij deze penningen immers ook om historische gebeurtenissen, maar dan in de privésfeer. Men gaf penningen uit ter herdenking van geboorte, huwelijk en dood. Daarnaast ziet men ook penningen voor een jubileum of een bijzondere verjaardag. Het kwam regelmatig voor dat er voor zo'n bijzondere dag een paar gouden, een aantal zilveren en vele bronzen penningen vervaardigd werden. De gouden waren bestemd voor de naaste familie, de zilveren voor de dierbare of belangrijke vrienden en de bronzen voor de overige genodigden, want zij werden tijdens de viering van de bijzondere gebeurtenis uitgedeeld. Bij een begrafenis was het ook gebruikelijk de dragers een exemplaar aan te bieden.

Sommige penningen laten portretten zien, andere zijn versierd met de geslachtswapens en ook zijn er die een symbolische afbeelding hebben.

In onze collectie is er een aantal geboorte-, huwelijks- en begrafenispenningen te bewonderen, die afkomstig zijn uit het bruikleen-archief van de familie Van der Mersch. Eén zo'n penning is de huwelijkspenning van Johannes Anthony van der Mersch en zijn vrouw Jacoba Maria Pit. J.A. van der Mersch was de stichter van de buitenplaats Heerewegen en van het huis de Kleine Breul. De huwelijkspenning is in tweevoud aanwezig. Eén exemplaar is van brons, de ander is van verguld-brons. Dit kan er op wijzen dat de naaste familie een "gouden" exemplaar kreeg en de overigen een "gewone".

Op de voorzijde zien wij de familiewapens van de beide echtelieden onder helm en dekkleden. De keerzijde vertelt ons de reden van uitgifte: Ter herinnering aan de vijftigjarige echtvereniging Johannes Anthony van der Mersch en Jacoba Maria Pit. 's-Gravenhage Zeist 5 April 1843-1893. De tekst is uitbundig versierd met bloemranken. De penning heeft een doorsnee van 50 mm en is geslagen bij C.J. Begeer te Utrecht (afb. 4a/b).

4a

4b

Een bijzondere huwelijkspenning is die van de familie Fransen van de Putte. Eigenlijk is dit exemplaar geen penning in de strikte zin van het woord want het voorwerp is rechthoekig in plaats van rond. De dikte van het plaatje komt echter wel overeen met een penning. Dit gedenkplaatje is van franse of belgische oorsprong.

De voorzijde toont een gevleugeld vrouwelijk naakt, met in de ene hand een rozetak en in andere een pen. Terwijl zij op een griekse zuil steunt, schrijft ze op een schild boven haar de datum 1850-28 Maart-1900. De keerzijde is versierd met een tak van een bloeiende klimplant. Daarboven de gecalligrafeerde namen van I.D. Fransen van de Putte en L.H. Cornets de Groot. Het plaatje is een ontwerp van B. Mouchon en kan als voorbeeld van de, toen juist mode geworden, Art Nouveau-stijl dienen (afb. 5a/b).

De afmetingen zijn 53 x 28 mm, het geheel is van geelkoper. Wij zien nu dat men een reeds bestaand ontwerp aanschafte en voorziet van naam en datum, terwijl het vóór die tijd gebruikelijk was om zelf een opdracht tot een ontwerp en uitvoering te geven. Bij bedrijven en instellingen kwam dit gebruik van een ontwerp al enige tijd voor, bij particulieren zien wij dat zelden.

5a

5b

Tenslotte is er een penning ter herinnering aan een geboortedag. Het is een bronzen penning naar een ontwerp van Jac. J. van Goor, één van de medailleurs in dienst van C.J. Begeer.

De voorzijde is voorzien van het portret van een oude dame, getooid met kanten muts en kraag. De randtekst vertelt ons wie zij is, namelijk Charlotte Sara van Ewijck van de Bildt-geb. Van Leeuwen. De keerzijde vertelt de reden voor de uitgifte: ter herinnering aan haar tachtigsten geboortedag 31 Juli 1916. Om de tekst heeft men een krans, deels van eikeblad en deels van palmtakken, aangebracht. De doorsnee is 49 mm (afb. 6a/b).

6a

6b

7a

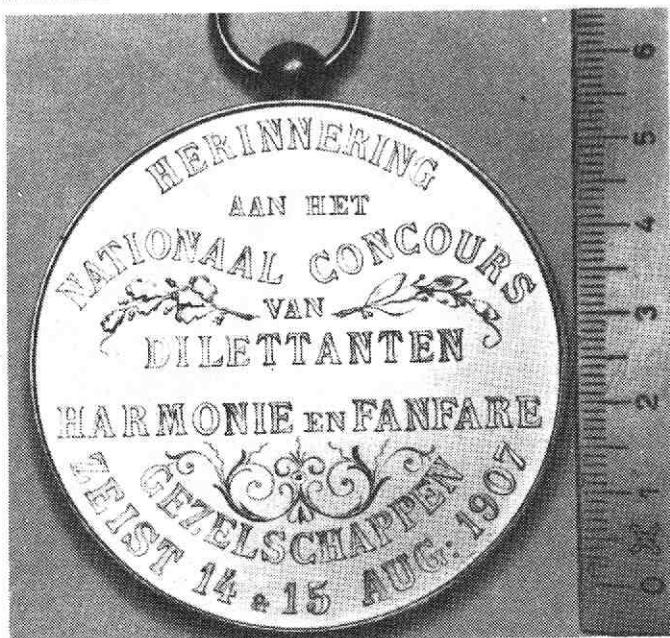
7b

8a

8b

Gedenkpenningen

Bij gedenkpenningen onderscheiden wij prijs-, leg- en gedenkpenningen. De prijspenning werd uitgereikt naar aanleiding van een bijzondere tentoonstelling of gelegenheid, zoals een jubileum. De legpenning werd meestal aangeboden - al dan niet in de verkoop - ten bate van een goed doel. De gedenkpenning is als benaming in gebruik voor al die penningen, die niet onder bovenstaande noemer vallen, maar kan ook alle overige soorten omvatten.

In onze verzameling zijn van deze derde soort verschillende aanwezig.

Van de Zeister Harmonie zijn er twee, die de moeite waard zijn. Zij komen uit het Van de Poll-legaat. De eerste is een rood bronzen schijf met een doorsnee van 59 mm. De voorzijde vertoont het wapen van Zeist, versierd met een palmtak. Als randschrift leest men Zeister Harmonie Muziek Gezelschap. De keerzijde heeft een opschrift dat als volgt luidt: Aan Jhr. Mr. F. van de Poll van de werkende leden ter herinnering aan 15 & 16 Augustus 1900.

Jhr. Van de Poll was de mede-oprichter van de Zeister Harmonie en er jarenlang ere-voorzitter van.

De tweede penning is ook van de Harmonie afkomstig. Wij zien dat men van hetzelfde ontwerp gebruik heeft gemaakt. Op de voorzijde staat nog steeds het zeister wapen, alleen het randschrift is aangepast; men is nu Koninklijk geworden. Achterop is de tekst ook aangepast. Deze keer werd de penning ter gelegenheid van een concours uitgegeven, getuige de volgende tekst: Herinnering aan het Nationaal Concours van Dilettanten, Harmonie en Fanfare Gezelschappen Zeist 14 & 15 Augustus 1907. Men heeft nu de penning ook verguld en voorzien van een fors oog, zodat het aan de kroon van een vaandel bevestigd kan worden. Mocht men een dergelijke kroon eens van nabij willen zien, de Van de Poll-Stichting kreeg van de Zangvereniging Laus Deo een vaandel met toebehoren, waaronder een kroon met penningen (afb. 7a/b; 8a/b).

In 1909 werd in Zeist een grote tuinbouwtentoonstelling gehouden. Ter herinnering daaraan werd een penning uitgegeven. De voorzijde laat ons hoveniers aan het werk zien. Op de achtergrond aan de linkerkant zien wij een glazen kas, een zogenaamde wintertuin. Daarvóór perken met allerlei voornamelijk exotisch-aandoende planten. Drie mensen houden zich met de tuinarbeid bezig. In de achtergrond een figuurtje, dat zo te zien gras maait, daarvoor een spittende persoon en de voorgrond wordt ingenomen door een heer, die bezig is met het enten van een fruitboom. De keerzijde toont een gekroond wapen van Zeist, omgeven door bladranken en de tekst: Gr: Tuinb: Tent: Bloemencorso 4 Sept. 1909.

De penning is gesignd met B.U. en komt waarschijnlijk uit de werkplaats van de firma Begeer. Het is een goed voorbeeld van de vrije stijl in de penningkunst. De penning is van zilver en heeft een doorsnede van 40 mm (afb. 9a/b).

9a

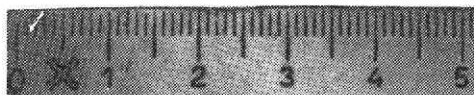
9b

In Utrecht werd twintig jaar eerder een poppententoonstelling gehouden, waarvan wij meerdere penningen bezitten. Om baten voor een kinderziekenhuis in die stad bijeen te brengen werd deze poppententoonstelling georganiseerd. De firma Begeer bood toen aan om kosteloos penningen te vervaardigen, die voor het ziekenhuis konden worden verkocht. 4) Gezien de hoeveelheid in ons bezit (4 stuks) moet de aktie een succes zijn geweest. De penning is verzilverd en heeft een doorsnee van 50 mm. Op de voorzijde zien wij drie figuren, die een cartouche met tekst vasthouden. Het zijn de Gelaarsde Kat, een pop en een chinees figuurtje. De tekst luidt: Poppententoonstelling April 1889. De keerzijde toont een ziek kind te bed (afb. 10a/b).

10a

10b

Een zeer fraaie penning werd in 1932 door de Utrechtse Kamer van Koophandel aangeboden aan de Zeister Handelsvereniging. De voorzijde geeft een symbolische voorstelling weer. Een naakte man zit van de toeschouwer afgewend. Ongetwijfeld gaat het hier om de god van de handel Mercurius, wat aan de gevleugelde staf met helm af te leiden is, welke zich rechts naast de man bevindt. Verder zien we de scheepvaart, zowel oud, in de vorm van het VOC-schip "de Halve Maan", als in de vorm van de moderne stoomboot. Daarachter rijzen fabrieksschoorstenen op en uiteraard, de Domtoren.

Het randschrift luidt: Kamer van Koophandel en Fabrieken v.h. Gebied Utrecht. De gehele voorzijde is in een fraaie Art Deco stijl (ook wel dertiger-jaren-stijl genoemd) uitgevoerd. Helaas is het ontwerp niet gesig-neerd, slechts het merk van de Begeer-firma is op de keerzijde te zien. Op die keerzijde lezen we de reden voor de uitreiking: Aan de Zeister Handelsvereniging ter gelegenheid van haar 25-jarig bestaan 1907 29 October 1932 (afb. 11a/b). De penning is gemaakt van een tinlegering en meet 60 mm. in doorsnee.

11a

Nu we toch in Utrecht zijn is het wel aardig om af te sluiten met de herdenkingspenning van de Staatsspoorwegen. Bij het 50-jarig bestaan werd een forse penning uitgegeven, naar een ontwerp van J.C. Wienecke, stempelsnijder van de Utrechtse Munt 5). De voorzijde laat een lokomotief binnen de stationsoverkapping zien. Als randschrift leest men: Maatschappij tot exploitatie van Staatsspoorwegen.

De keerzijde heeft als tekst: Ter herinnering aan het 50-jarig bestaan. Daarboven de jaartallen 1863 en 1913. Boven de tekst en tussen de jaartallen is een Mercuriusstaf met wagenveer geplaatst. Het grootste deel van de keerzijde wordt ingenomen door een gezicht op het stationsemplacement in Utrecht. Het geheel is omgeven door een krans van eike- en dennetakken. De bronzen penning heeft een doorsnee van 65 mm. (afb. 12a/b/c).

Saskia Bottinga

11b

12a

12b

NOTEN

1. Mr. J.W. Frederiks, Penningen, Heemschutserie 52, Amsterdam 1947, p. 7
2. Idem, hoofdstuk Historiepenningen
3. Voor de penningen van de firma Begeer raadplege men:
 - a. W.K.F. Zierzina, Lijst van penningen vervaardigd in de ateliers der Koninklijke Begeer 1880-1919, Amsterdam 1919;
 - b. W.K.F. Zierzina, Penningen, geslagen of gegoten in de jaren 1880-1935, Koninklijke Nederlandse Edelmetaalbedrijven, Kempen, Begeer & Vos, Amsterdam 1935
4. Zwierzina, o.c. 3 adl. p. 73 (1889)
5. Zwierzina, o.c. 3 adl. p. 1070 (1913)

Fotowerk S. Bottinga, Bosch en Duin

Verslag van de Open Dag op 7 september 1985

De jaarlijkse Open Dag van de Stichting stond dit jaar in het teken van de cartografie. Zoals u misschien weet, bezit de Van de Poll-Stichting een aanzienlijke collectie kaarten. Omdat binnenkort een catalogus van deze verzameling zal verschijnen werd besloten een tentoonstelling in te richten waarop verschillende interessante kaarten bekeken konden worden.

De tentoonstellingscommissie heeft, in de weken voorafgaande aan de Open Dag, de expositie voorbereid en zij kreeg daarbij de zeer gewaardeerde hulp van de kaarten-experts, de heren H. Emmer en B. van Wijk, en van de medewerkers van de Zeister Kunststichting, die hen met raad en daad ter zijde stonden.

De Open Dag zelf kan een succes genoemd worden. De tentoonstelling trok veel bezoekers en niet alleen uit Zeist en omgeving. De belangstelling voor kaarten met alles wat daarbij hoort bleek - enigszins tot onze verbazing - een groot publiek aan te spreken. Van veel kanten, zowel van kenners en vakmensen als van gewone bezoekers, mochten wij complimenten ontvangen over de opzet en de inrichting van de tentoonstelling. Over de duidelijke en heldere tekst van het bijbehorende bulletin was men eveneens zeer te spreken. Een dankbetuiging aan de heer H. Emmer voor zijn werk is hier zeker op zijn plaats.

In de expositieruimte was een boekentafel ingericht, waarop de uitgaven van de Stichting tegen "feestprijzen" lagen. Dankzij de onvermoeibare inzet van de heer H. Wels stemde de verkoopcijfers na afloop tot tevredenheid.

Ter zelfder tijd werden in de Van de Poll-kamer bezoekers te woord gestaan door de daar altijd aanwezige dames J.Ch. Mollen en D. Bertoen. Men verschaftte de geïnteresseerden informatie over de bibliotheek, het archief en de fotoverzameling. Vooral deze laatste was zeer in trek en de verzoeken om oude foto's te mogen bekijken liepen uiteen van de "zeister bossen" tot de "onafhankelijkheidsfeesten 1813-1913".

Verder kon men in de kamer boeken inzien, die betrekking hadden op de cartografie en op de buitenplaatsen met hun tuinen. Ook daar werd veel gebruik van gemaakt.

De medewerkers van de Stichting, die op de Open Dag assisteerden, konden 's avonds tevreden op een drukke dag terugzien. Graag zou ik namens de tentoonstellingscommissie iedereen willen bedanken, die zich voor deze dag heeft ingezet.

Saskia Bottinga

Op deze plaats willen wij Saskia Bottinga bedanken voor het vele werk en de tijd, welke zij aan het slagen van de "Open Dag" heeft besteed. Vooral de "vormgeving" van het geheel kwam door haar activiteiten tot stand.

Saskia, nogmaals hartelijk dank.

J.Ch. Mollen-Hengeveld

Wie informeerde op 28 november 1813 vanuit Rheenen Maire van Bern omtrent de nadering van de Pruisische troepen?

Op bladzijde 88 van mijn boekje over Zeist 1811-1815 heb ik een briefje doen afdrucken door een onbekende E.v.D., uit Rhenen verzonden, waarin deze mededeling doet dat 400 man "paardenvolk" in Rheenen is aangekomen; waarvan 50 man naar Amerongen zijn vertrokken.

Uit het briefje blijkt, dat de schrijver ook mededelingen uit Zeist heeft ontvangen, waarvoor wordt bedankt. Het gaat dan waarschijnlijk om het bericht, dat er te Zeist en omgeving weinig Fransen zijn. Wie was nu E.v.D. in Rheenen?

Toevallige omstandigheden brachten mij hier op een spoor. Bij het doen van familie-onderzoek door een afstammeling van de zuster van burgemeester Van Bern, tevens een ver familielid van mijzelf, werd een trouwakte gevonden van Petronella Catharina van Bern en Dirk Brandts van Doesburgh, die op 4 juni 1813 te Zeist in het huwelijk traden.

De trouwakte vermeldt haar vader Nicolaas van Bern, haar broer de maire F.N. van Bern en onder de familie van de bruidegom diens broer Everard van Doesburgh, koopman en leerlooier te Rheenen. De E.v.D. zal dus deze van Doesburgh zijn, de zwager van Van Berns zuster. Wellicht hebben zij op de bruiloft van 4 juni afgesproken elkaar op de hoogte te houden van de ontwikkeling der gebeurtenissen.

J. Meerdink